

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Факультет філології і журналістики
Кафедра української та зарубіжної літератур і методик їх навчання

Кваліфікаційна робота

СПЕЦИФІКА ШКІЛЬНОГО ВИВЧЕННЯ ЖАНРУ ТРАВЕЛОГ

**Спеціальність 014 Середня освіта
Освітня програма «Середня освіта
(Українська мова і література, англійська мова)»**

здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Семчишин Наталії Дмитрівни

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент
Скуратко Тетяна Миколаївна

АНОТАЦІЯ

Семчишин Н. Д. Специфіка шкільного вивчення жанру травелог: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 014 Середня освіта. Тернопіль: ТНПУ, 2025. 86 с.

У кваліфікаційній роботі простежено генезу та шляхи розвитку мандрівної прози в українській літературі, досліджено жанрові особливості травелогу, вказано на модифікації травелогу в сучасній українській літературі. Значну увагу зосереджено на з'ясуванні теоретико-методологічних засад вивчення жанрової специфіки травелогу в закладах загальної середньої освіти; дослідженні літературної подорожі як методу вивчення травелогу.

Ключові слова: мандрівна проза, травелог, модифікації травелогу, сучасна українська література, освітній процес, позакласне читання, літературна подорож, метод навчання, методичні рекомендації.

ABSTRACT

Semchyshyn N. D. Specifics of school study of the travelogue genre: qualifying work for obtaining the educational degree «master» in the specialty 014 Secondary education. Ternopil: TNPU, 2025. 86 p.

The qualification work traces the genesis and development of travel prose in Ukrainian literature, explores the genre features of travelogues, and points out modifications of travelogues in modern Ukrainian literature. Significant attention is focused on clarifying the theoretical and methodological principles of studying the genre specifics of travelogues in secondary education institutions; studying literary travel as a method of studying travelogues.

Keywords: travel prose, travelogue, travelogue modifications, modern Ukrainian literature, educational process, extracurricular reading, literary journey, teaching method, methodological recommendations.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖАНРУ ТРАВЕЛОГУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	8
1.1. Генеза та шляхи розвитку мандрівної прози в українській літературі.....	8
1.2. Жанрові межі сучасного травелогу.....	15
Висновки до розділу I.....	23
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМАТИКА, ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МАНДРІВНОЇ ПРОЗИ.....	26
2.1. Новаторство травелогів Макса Кідрука.....	26
2.2. Модифікації травелогу у творчості Н. Сеньовської	39
Висновки до розділу II.....	57
РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЖАНРОВОЇ СПЕЦИФІКИ ТРАВЕЛОГУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	59
3.1. Теоретичні поняття про травелог і методика їх засвоєння.....	59
3.2. Літературна подорож як метод вивчення травелогу.....	68
Висновки до розділу III.....	73
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	80

ВСТУП

Актуальність дослідження. Художня література завжди була і є своєрідним віддзеркаленням свого часу, епохи, екзистенції письменника, а мандрівна проза ще й може містити унікальну інформацію про громадсько-політичне, соціально-економічне та культурне життя, менталітет, побут і звичаї населення різних регіонів та країн, передає думки й почуття авторів-мандрівників, дозволяє вивчати історію місцевості, яка не знайшла належного висвітлення ані в документах, ані в історичних студіях.

Активне поширення практик мандрування в соціальних мережах, інтернет-проектах, медіапросторі та туристичних путівниках істотно трансформує уявлення про просторово-часовий континуум людського буття, сприяє розширенню горизонтів свідомості та постає формою реалізації потреби особистості в самоактуалізації. Цивілізаційні зрушення, суспільні трансформації та зростання доступності нових можливостей істотно впливають на характер сучасних подорожей і мотивацію мандрівників. Зазвичай мандрівна діяльність здійснюється з чітко окресленою метою – освітньою, спортивною, рекреаційною, професійною, пригодницькою або паломницькою, однак у більшості випадків домінантним мотивом виступає прагнення до самопізнання, осмислення власних життєвих орієнтирів, а також визначення свого місця в конкретному просторі й системі ціннісних координат.

У випадку мандрівників-митців процес подальшого самопізнання та осмислення досвіду подорожі відбувається через текст. Оповідь про мандри відкриває її авторові безмежні кордони для творчої реалізації поставлених завдань (філософських, соціальних, психологічних, виховних тощо). Переміщення персонажа – реальної (історичної, видатної, звичайної) або вигаданої особи – у просторі – дійсному, візуальному, зовнішньому (географічному, метафізичному) або вигаданому (віртуальному (кіберпросторі глобальних мереж), уявному, міфічному, емотивному),

закритому, або відкритому, доброзичливому, або ворожому) – й часі – реальному, віртуальному, соціально-історичному, релігійному, міфологічному тощо – обумовлює хронотоп дороги, шляху, маршруту, стежки пізнання світу й себе. Тож мандрівна література стає важливим елементом у процесі формування власної ідентичності.

Зауважимо, що мандрівна проза в Україні стала досить популярним явищем на початку ХХІ століття, хоча й перебувала до певного часу на маргінесах теоретиколітературних студій. Досі сучасні літературознавці не дуже активно включаються в процес вивчення корпусу прозових текстів української мандрівної прози, що функціонує в художньому, документальному, художньодокументальному дискурсах літератури. Проблема, пов'язана з вивченням у науковій рецепції специфіки української мандрівної прози, у новітній національній гуманітаристиці досліджена досить слабо, однак популярність творів про мандри активізує науковців до вивчення еволюційних процесів, що впливають на модифікацію жанрових утворень цього корпусу текстів. Поодинокі спроби дослідників заглибитися у царину цієї проблеми й незначна кількість спеціальних робіт із цієї тематики не створили цілісної картини, адже розглядалися лише певні грані цього явища. Окремі аспекти мандрівної прози вивчали Б. Білецький, А. Коцур, П. Білоус, Н. Кірносова, Ю. Полежаєв, мандрівних записок – Т. Видайчук, Н. Іванова, В. Пустовіт, К. Шахова, тревелогу – Н. Білецька, А. Бондарева, Л. Джигун тощо.

Варто наголосити, що мандрівною прозою як джерелом для досліджень цікавляться не лише літературознавці, а й історики, антропологи, етнографи, соціологи, філософи, працівники туризму, масмедійники та інші, але сучасні літературознавці не дуже активно включаються в процес вивчення мандрівної прози як корпусу прозових текстів в художньому дискурсі ХХІ ст. Також жанр тревелогу недостатньо вивчений у методичних працях, що становить **актуальність** нашого дослідження. У ході дослідження ми зосередили увагу на вивченні особливостей жанру тревелогу

та специфіці його шкільної інтерпретації, оскільки травелоги – це твори, які легше, ніж наприклад, історичні романи, можуть перейти у дитячу літературу. Адже підліткова література класично починається саме з текстів мандрів, оскільки підліткам притаманне велике прагнення пізнання нового. Тож для старшокласників цей жанр є близьким і зрозумілим, адже відповідає їхньому інтересу до подорожей, самоідентифікації, відкриття світу й себе в ньому.

Тож зауважимо, що травелог – це жанр, що балансує на межі документальної та художньої прози. Залежно від сюжету історії мандрів, його можна описувати різними способами, тому слід одразу обрати один з трьох напрямків написання тексту: формальний/неформальний путівник; нарис мандрів (власне травелог) – особистий щоденник подорожей у вигляді документальної історії мандрів з максимальним збереженням точності опису подій та місць; роман дороги – роман, в якому може бути багато вигадки, і окрім описів ландшафту та географії, виставляється наголос на інтризі та пригодах, а сама дорога набуває символічного значення.

Тож метою нашого дослідження є розробка методики роботи над жанром травелог у межах вивчення курсу української літератури в закладах загальної середньої освіти, визначення навчального потенціалу методу літературної подорожі для розвитку комунікативної компетенції школярів під час роботи над цим жанром.

Досягнення сформульованої мети передбачає вирішення таких **завдань:**

- з'ясувати особливості функціонування мандрівної прози в українській літературі;
- проаналізувати та узагальнити наукові дослідження, що пов'язані з вивченням цього метажанру;
- здійснити загальний огляд генези національної української мандрівної прози;

- розкрити способи моделювання просторів текстах мандрівної прози;
- схарактеризувати теоретико-методологічні засади вивчення жанрової специфіки травелогу в закладах загальної середньої освіти;
- розробити методику шкільного вивчення жанру травелог;
- вказати на навчальний потенціал методів літературної подорожі та дослідження для розвитку комунікативної компетенції школярів під час роботи над травелогами на уроках української літератури.

Об’єкт дослідження – освітній процес в старших класах закладів загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – освітня діяльність старшокласників на уроках української літератури під час вивчення жанру травелог.

Методи дослідження: аналіз науково-педагогічної, психолого-методичної літератури; порівняння та синтез аналітичної інформації; теоретичне осмислення та узагальнення досвіду вчителів-практиків.

Практичне значення отриманих результатів. Результати нашого наукового дослідження можуть бути використані при написанні наукових робіт з досліджуваної проблеми; при читанні вузівських курсів «Сучасна українська література», «Методика навчання української літератури», при розробці вибіркових дисциплін літературного та методичного спрямування (наприклад, «Сучасна мандрівна проза», «Розвиток жанру травелог» тощо), а також у шкільній практиці.

Апробація дослідження. Окремі аспекти нашого магістерського дослідження було викладено у формі доповідей на 7 наукових конференціях різного рівня: Всеукраїнській науковій конференції «Перехресні стежки та поза ними: розвиток жанрів та стилів у літературі (присвячено 75-річчю з дня народження професора Миколи Ткачука)» (Тернопіль, 7 листопада 2024 р.); Міжнародній науковій конференції «Куди тече українська річка: творчий універсум Уласа Самчука (до 120-річчя від дня народження українського письменника)» (Тернопіль, 20 лютого 2025 р.); III Всеукраїнській науково-

практичній конференції з міжнародною участю «Проблеми філології: історія та сучасність» (Хмельницький, 21 лютого 2025 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Сучасний масмедійний простір: реалії та перспективи розвитку» (Тернопіль, 9 квітня 2025 р.); III Подільських філологічних читаннях (Хмельницький, 11 квітня 2025 р.); Всеукраїнській конференції студентської та учнівської молоді «Актуальні питання сучасної філології і журналістики» (Тернопіль, 30 жовтня 2025 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні процеси освітньої сфери України та країн центральної Європи: стан, проблеми і перспективи» (Тернопіль, 10 грудня 2025 р.). Основний зміст роботи викладено в **трьох одноосібних публікаціях**.

Структура наукової роботи відповідає меті та поставленим завданням і складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаної літератури (80 позицій). Загальний обсяг роботи – 86 сторінки, з них – 78 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖАНРУ ТРАВЕЛОГУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Генеза та шляхи розвитку мандрівної прози в українській літературі

Жанр мандрівницької літератури в Україні має давні корені. Згідно з Л. Дудченком, загалом відомо, що художня література виникла з трьох жанрів: історичних хронік, записів подорожніх та житій святих [18, с. 21]. Кожен з цих жанрів мав вплив на становлення мандрівницької літератури як самостійної форми. Саме тому оповідь у мандрівницьких творах зазвичай обертається навколо конкретних місць, де подорожники фіксують свої враження, що переплітаються з історичними наративами; ця оповідь відрізняється лінійністю, яка виникає з чіткої маршрутної картини подорожі, та виразним автобіографізмом, що впливає з ролі автора-мандрівника. Вважається, що раннім прототипом сучасного мандрівного нарису був жанр ходіння. Українська література має свої приклади цього жанру, наприклад, книга ігумена Даниїла Паломника «Житіє і ходіння Данила, Руської землі ігумена» з 1106–1108 рр., яка є найдавнішим описом паломництва у Святу Землю серед руських творів та вважається зразком для подібних оповідей. У дослідженні «Дорожні нариси: іноземці про Україну та українці про світ» В. Іщенко та М. Теплика виділяють такі значущі твори українських авторів, як «Мандрівки по Святих Місцях Сходу з 1723 по 1747 рік» В. Барського та «Чужинці про Україну» В. Січинського, які визначили основи формування мандрівного нарису [7, с. 182].

Зазначимо, що початок формування автономних національних жанрів мандрівної прози пов'язаний з епохою Середньовіччя, коли простежується невід'ємний зв'язок із релігією. У творах цього періоду проявлялися досить консервативні домінантні ознаки: стриманість, об'єктивність, переконливість, правдоподібність, вірогідність, конкретність, адже в уяві християнина-мандрівника життя символізувало подорож до практичної мети – порятунку й було випробуванням. Також для цих творів характерні

стереотипність, однаковість, простота, наївність у зображенні подій, сухість, педантичність мови, символізм, алегорія, ірраціоналізм, міфологізм, сакралізація географічних територій, екзотичність, наявність фантастичних елементів, наслідування і не завжди оригінальність.

З розвитком епох Ренесансу, бароко, класицизму, сентименталізму паломницькі оповіді поступово перетворювалися на художні твори й утверджувалися як літературні жанри. Вплив європейських літератур сприяв зміні поетики національного письменства: з'являлися тексти з нереальним, вигаданим, уявним простором (простором відчуттів, замкнутим простором кімнати тощо). Сформувалися домінантні ознаки стилю цих текстів: образність, суб'єктивність, світськість, виразний конфлікт, реальні знання, дослідження, динаміка, контрастність, аплікативність, фіксація вражень, посилення психологізму оповіді, філософічність [7, с. 182].

Тож для жанру травелогу характерним є наголос на культурному й національному самовизначенні, крім того, його особливість полягає у синтезі форм травелогу, есе, спогадів і лірики, а також яскравою ознакою зазначеного жанру є відсутність чіткої канонічної форми що може проявлятися в різноманітних наративах (мандрівні нотатки, спогади про подорожування тощо). Атрибутивними інваріантними характеристиками тревелогу є: принцип жанрової свободи, активна роль автора-мандрівника, документальні елементи, суб'єктивність авторського підходу, відверта вигадка, публіцистичність, синтетичність жанру, маршрут, дорога, відгук на запити аудиторії (В. Шачкова); квест (Л. Джигун); два найуживаніших хронотопи – дорога і зупинка, текст вагається між розповіддю й описом, автор завжди порівнює традиції, культуру, закони своєї батьківщини з країною, що відвідує, письменники-мандрівники запозичують один в одного маршрути, інформацію, думки, дії й гіпотези, співвідношення документального та художнього (А. Майга); провідними концептами, які становлять когнітивну основу тревелогу, є шлях, мандрівник і пригода, ситуативно втілюється також концепт «вибір» (Є. Моштаг); визначений

маршрут подорожі, поєднання лінійної оповіді (опису дороги, самого руху) з точковою нарацією (описи відвіданих місць, зупинки в подорожі-русі), звідси – фрагментарність.

Отже, вважаємо за доцільне подати визначення травелогу. Тревелог (від англ. *travel* – подорож та *logue* – розповідь) – це «жанр літератури, кіно або блогів, що являє собою розповідь про подорож, яка включає опис місць, подій, людей та особисті враження автора, часто перетворюючись на художній нарис, путівник, щоденник або блог із філософськими роздумами, і може мати документальний чи художній характер» [37, с. 367].

Тож, зауважимо, що українські травелоги відрізняються гнучкістю жанру, яка виявляється у їх поєднанні з іншими літературними формами, зокрема, відомі дорожні нотатки, що представлені у формі листів («Листи з Парижа» Марка Вовчка, «Листи з чужини» Я. Окуневського), щоденників («Щоденник» Т. Шевченка) та мемуарів («На білому коні», «На коні вороному» У. Самчука). Загалом, травелог як повноцінний жанр в українській літературі склався вже в період незалежної України. Протягом періоду, коли Україна входила до складу СРСР, травелог не мав достатньо підґрунтя для розвитку, оскільки було несприйнятливим ставлення до надмірного космополітизму. Як зауважує Н. Білецька, «під час радянської епохи просувалися лише подорожі по території СРСР, тоді як зараз, маючи більшу свободу у виїзді за кордон, письменники все частіше описують свої враження від інших країн» [3, с. 41].

Люди завжди подорожували, незалежно від мети своєї подорожі. До XIX століття подорожі переважно мали пізнавальну функцію і вважалися одним з основних джерел інформації про країни та взагалі про Землю. І. Франко звертає увагу на інші корисні аспекти цього процесу, такі як соціальна та виховна, і зауважує наслідки, які він називає людським прогресом або поступом: «Тільки під час спілкування з іншими людьми людина збагачує свої знання, навчається використовувати чужий досвід і

відчуває бажання виходити за межі звичайного життя, рухаючись вперед» [55, с. 24].

І. Франко досліджує еволюцію мотиву подорожі, аналізуючи історії про великі війни та походи Олександра Македонського, які стали джерелом для мандрівної літератури в різних країнах протягом століть. Ці мотиви стали настільки розгалуженими, що їх важко розпізнати, утворюючи складний і заплутаний ліс сюжетів. Зрозуміло, що ці мотиви подорожей служать основою для створення нових повістей і історій з новими героями [55, с. 24].

Уже у «Повісті минулих літ» згадуються перші мандрівники українського письменства, серед яких відомі святий апостол Андрій Первозваний, Микола Угодник (святий Микола Чудотворець), яких язичники та християни вважали захисниками мандрівників і мореплавців, князі Олег та Ігор, Святослав, княгиня Ольга, святий Антоній, а також інші воїни та купці. У давньому українському письменстві «текстами мандрівної літератури були письмові розповіді паломників (пілігримів, калік перехожих – професійних паломників), які подорожували до Святої Землі (Ойкумени) і активно розвивали жанр ходінь та інші паломницькі оповіді (життя, агіографії, мандрівні нотатки) протягом семи століть (XII–XVIII), що виражалися у письмових звітах» [16, с. 25].

З початком хрестових походів у Європі (1095 р.) паломництво стало широко поширеним явищем, і його основна мета змінилася з релігійної на політичну. Київська Русь не брала участі в хрестових походах. Паломницькі твори, які прибули на Русь із християнізованої Європи, «спочатку використовувалися як обрядові жанри, але поступово втратили свій сакральний характер і засвоїлися як літературний жанр, що починав сприйматися як відображення чужих особистих вражень» [16, с. 25].

У епоху Відродження (Ренесансу) XIII – XVI століть та під час Великих географічних відкриттів (XV – поч. XVI століття) мандрівні оповіді поступово трансформувалися на художні твори, використовуючи багатий арсенал літературних прийомів. Ці твори набували елементів пригодницько-

авантюрного характеру, насичувалися гостросюжетними колізіями та інтригами, були наповнені образністю, суб'єктивністю, індивідуальністю та світськістю. Вони «відтворювали конфлікт між бажанням відвідати християнські святині та природними обставинами мандрівки, виокремлювали характери персонажів, розробляли композицію та виражали унікальний стиль авторів. Структурно ці твори збагачувалися етнографічними та історичними коментарями, фактами та реальними знаннями, уникаючи домислів та біблійних міфів» [16, с. 25].

У XVI столітті активізація громадсько-політичного та культурного життя в Україні призвела до збільшення міжнародних зв'язків, що включали подорожі до інших країн. Це призвело до змін у паломницькому жанрі, про що зазначається в дослідженні [38, с. 107]. Ці зміни виявилися в різноманітних аспектах, таких як динаміка форми, більша літературність стилю, застосування нових художніх прийомів та звернення до читача. Однак, як відзначається, правила паломницького жанру залишалися консервативними до XVIII століття [55, с. 144]. Літературні твори в цьому жанрі почали набувати більш реалістичних рис, втрачаючи фантастично-міфологічні елементи, як підтверджує дослідження [55, с. 146]. Паломники цього часу включають Мелетія Смотрицького, Макарія і Сильвестра, Іполита Вишенського, Варлаама Ліницького, Сильвестра і Никодима та інших. Це викликало розшарування сприйняття світу, де стандартні шаблони опису втрачали свою універсальність [55, с. 144].

У XVIII столітті спостерігався швидкий технічний прогрес та розвиток промислового виробництва. Ці зміни, викликані прогресом в природничих науках і науковою революцією, спонукали до проведення досліджень, пошуку нового та цікавого, а також стимулювали подорожі. Цінність подорожей, що була однією з характерних рис бароко, яскраво виявилася в творчості найвідомішого українського мандрівника, філософа і світського богослова того часу – Григорія Сковороди, який у своїх працях

об'єднав патристичну філософію з алегорією та мотивами подорожей [37, с. 90].

У цей період мандрівництво набуває нового культурно-соціального значення і трансформується в туризм. Паломництво, починаючи з другої половини XVIII століття і до початку XIX століття, змінює свої функції, перетворюючись на своєрідні туристичні екскурсії. Як наслідок, потік літературних описів мандрів зменшується. Це явище досліджувала О. Мамуркіна, яка зазначила, що в цей період почали активно розвиватися тексти маргінального художньо-документального характеру. В українському суспільстві почали переважати проєвропейські настрої: мандрівники стали активно подорожувати Європою і фіксувати свої враження від цих подорожей. Прикладом таких досліджень є пам'ятка староукраїнської мови кінця XVIII століття «Записки поседневні» (1781, 1785–1786) Івана Галагана, представника освіченої козацької еліти Лівобережної України. Галаган, як східний європеець і надвірний радник, детально описав свої враження від подорожей Західною Європою [4, с. 233].

У кінці XVIII – на початку XIX століття в Україні розпочалася епоха нової літератури, відправною точкою якої стала «мандрівна» «Енеїда» Івана Котляревського. Хоча сентименталізм в українській літературі не набув значного поширення, європейські моделі сентименталістського дискурсу все ж вплинули на творчі пошуки українських письменників. У їхніх творах з'явилися ознаки цього напрямку, такі як фольклорна емоційність, вразливість, ліризація, гіперболізація, ушляхетнення буденності, гра з формою, фрагментарність, маніпуляції з сюжетом і композицією, інтимність, сповідальність, чуттєвість, акцент на індивідуальних суб'єктивних відчуттях, асоціативність мислення та внутрішні часові виміри. Ці риси проявлялися у творах таких письменників, як Іван Котляревський, Петро Гулак-Артемовський, Григорій Квітка-Основ'яненко та інших авторів пізнішого періоду [11, с. 224].

У XIX столітті епоха українського романтизму відзначалася виразністю та прагненням до вираження індивідуальних вражень. За словами Л. Божко, цей стиль збагатив літературу подорожей, викликавши появу жанру ліричного дорожнього нарису. Вона, як приклад, згадувала російськомовну повість Тараса Шевченка «Прогулянка з задоволенням і не без моралі» (1855–1858), в якій в певній мірі використано цей жанр.

Після селянської реформи 1861 року активне вивчення істориками та етнографами різних регіонів України призвело до появи численних творів про подорожі. У художніх мандрівних нарисах Марка Вовчка, таких як «Листи з Парижа» (1865) та «Уривки листів з Парижа» (1864–1866), зображено як non-fiction, так і fiction подорожі. «З позицій романтизму були написані нарис Івана Вагилевича «Берди в Уричі» та оповідання Миколи Устияновича «Ніч на Боржаві»», – підкреслює М. Вальо. У літературі періоду реалізму О. Деремедведь зауважує, що розвиток жанру «подорожі» йшов у напрямку зміцнення його аналітичних здібностей, збільшення проблематичності та зростання документальності [7, с. 69].

В епоху романтизму увага письменників була спрямована на передачу етнографічної та географічної інформації, фільтрованої через їхні індивідуальні враження. У літературному дискурсі з середини до кінця XIX століття виникає активний інтерес до мандрівного нарису, епістолярії та щоденникових записів (нотаток), які дозволяли передавати інформацію, об'єктивно відображати цікаві життєві явища, події, факти та надавати їм емоційне насичення. Реалісти фокусувалися на проблемах повсякдення та досліджували емпіричну сторону світу через призму соціально-історичного, національного та раціоналістично індивідуального психологізму, що призвело до поєднання в цьому напрямі пізнавально-аналітичного розуміння світу з інтуїтивно-чуттєвим підходом, а також до поєднання лірики з публіцистикою.

Отже, як бачимо, жанр травелогу в українській літературі пройшов значний шлях становлення, оновлення. Яскравими зразками сучасного

травелогу в українському письменстві є «Мексиканські хроніки», «Подорож на Пуп землі», «Навіжені в Перу» та «Навіжені в Мексиці», «Любов і піранї» М. Кідрука, «Лексикон інтимних міст» Ю. Андруховича, «Сад Меттерніха» М. Рябчука, «Відкриваю Нідерланди по-українськи» В. Вознюка, «Сонячний годинник» В. Панченка, «Авантюра» і «Подорож із Мамайотою в пошуках України» Артема Чапая, «Мандрівки без сенсу та моралі» І. Роздобудько, «У пошуках Огопого» Л. Ворониної, «Baby travel. Подорожі з дітьми, або Як не стати куркою» І. Карпи, «Дев'яте чудо» Ганни Черінь та «Любовні мандрівки» С. Пиркало.

1.2. Жанрові межі сучасного травелогу

Жанри подорожньої літератури постійно еволюціонують, вони можуть поєднувати в собі елементи та характерні особливості інших жанрів, набираючи то рис мемуарів, то фантастичної літератури, то пригодницької або авантюрної, що створює привабливе для читача поєднання. Назви жанрів літератури про подорожі також можуть відрізнятися термінологічною різноманітністю.

Останнім часом в українській літературі мандрівна література часто асоціюється з поняттям «травелог» або «трелелог» (від англійського «travelogue»). Цей термін використовується переважно у двох значеннях: у широкому розумінні як загальна назва для творів, пов'язаних з мандрівками, та в більш вузькому сенсі – як термін для подорожніх записок. Деякі дослідники вважають, що в наш час навіть має місце «бум травелогів», який, можливо, зумовлений насамперед всесвітніми процесами, такими як глобалізація, відкритість кордонів та вільний доступ до мережі Інтернет.

Останній виступає своєрідним пропагандистом усього нового та є місцем походження багатьох сучасних літературних експериментів, таких як літературні блоги, портали ЖЖ, онлайн-щоденники, пости в соціальних мережах і т. д. [44, с. 105].

Термін «травелог» є відносно молодим, але як жанр літератури він пройшов значний шлях розвитку та перетворень протягом багатьох століть. Однією з основних проблем його вивчення є визначення його жанрового статусу. Цією проблемою займався Майга Абубакар Абдулвахд у своїй роботі «Літературний травелог: специфіка жанру». Травелог є змінним жанром, оскільки може набирати різноманітні форми, такі як подорожні нотатки, журнали, щоденники, листи, мемуари, нариси і т. д. Проте більшість дослідників все ж таки вважають травелог документально-белетристичним жанром [44, с. 102].

Українське літературознавство розглядає жанр травелогу як частину нефікційної прози. Щодо визначення жанру травелогу, наразі відсутнє чітке узгоджене визначення. Травелог є досить популярним та актуальним жанром, тому його функції в творі повинні бути чіткими та виразними. Цей жанр дозволяє авторам вільно висловлювати свої думки, описувати подорожі та передавати інформацію, зібрану під час спостережень, використовуючи емоційно-експресивну лексику, проте зберігаючи високий рівень достовірності, оскільки мова йде про нефікційну прозу [31, с. 67]. Оскільки дана тема залишається маловивченою, її актуальність в заголовку статті є невідомою.

Травелог, як літературний жанр, з'явився в європейській культурі незабаром після історичного роману. Але, у відмінності від історичного роману, який допомагає спільноті краще розуміти себе, розповідаючи про події минулого, травелог дозволяє нам зрозуміти та уявити світ, відмінний від нашого. Ця дихотомія жанрів, історичного роману та травелогу, є основою світової літератури, яку ми пов'язуємо з європейською цивілізацією.

Наприклад, в VIII столітті до н.е. Гомер створив дві поеми, в яких відчувається як і історичний роман, так і травелог [10, с. 223].

А. Майга робить цікаві спостереження щодо структурних особливостей літературного травелогу, які визначаються активною участю автора: травелог утворюється на основі спостережень, зроблених автором-мандрівником у хронологічному порядку під час певного маршруту. Дослідник виділяє основні риси жанру: наявність двох основних хронотопів – дороги та зупинки; текст поєднує в собі розповідь та опис; автор постійно порівнює традиції, культуру, закони тощо своєї батьківщини з країною, яку відвідує; письменники-мандрівники взаємодіють, запозичуючи маршрути, інформацію, думки, дії та гіпотези один у одного; головний персонаж у творах про мандри – автор-мандрівник, маючи суб'єктивний погляд на побачене; використання уявлення; співвідношення між документальним та художнім матеріалом.

Сучасні дослідники розрізняють основні та вторинні характеристики травелогу. Перша основна характеристика полягає у тому, що травелог є не лише описом подорожі, але й передачею національного колориту через призму авторського сприйняття. Травелог представляє собою детальне та точне суб'єктивне оповідання про подорож [39, с. 15].

Друга основна характеристика – це просторово-часові рамки сюжету. Під просторово-часовими рамками розуміється опис подорожі в певній послідовності та хронологічному порядку. Травелог – це оповідання у певний період часу з обов'язковим логічним завершенням.

До вторинних характеристик відноситься наявність контрасту. Протиставлення мандрівника та його оточення розкриває його сприйняття навколишнього середовища і дає можливість порівняти його культуру з іншими. Контраст допомагає краще зрозуміти мандрівника з різних сторін і розкриває його дії в різних ситуаціях.

Друга вторинна характеристика – це дискретність оповіді. Це досягається за допомогою розбиття тексту на частини за днями або подіями, що дозволяє переривати сюжет у будь-який момент [41, с. 146].

У дискусіях, які ведуться навколо жанру, часто обговорюються, що в жанрі травелогу основними елементами є подорож, шлях і пригода. Ці концепти відіграють ключову роль у структурі та сюжеті травелогу. Важливою особливістю є взаємодія автора та читача, коли деякі елементи можуть бути акцентовані або опущені для створення художнього ефекту. Таким чином, травелог може набувати різноманітні форми оповіді, залежно від того, як автор бажає виразити свої думки та враження.

Сюжет подорожі фактично пронизує значно більше літературних творів, ніж може здатися на перший погляд. Травелоги, у порівнянні з історичними романами, наприклад, мають більшу можливість стати складовою частиною дитячої літератури.

Можна виділити три основних типи травелогів:

- Формальний/неформальний путівник – простий перелік місць, які були відвідані.
- Нарис мандрів (травелог) – особистий щоденник подорожей, який представляє собою документальну історію мандрів з максимальною точністю у описі подій та місць.
- Роман дороги – твір, в якому може бути багато вигадки, де крім опису ландшафту та географії, акцентується увага на інтризі та пригодах, а сама подорож набуває символічного значення [1, с. 232].

Отже, жанр травелогу – це особлива форма літературного вираження, яка поєднує у собі розповідь про подорожі та власні рефлексії автора. Основні ознаки цього жанру включають описи мандрів, враження від відвіданих місць, а також особисті думки та переживання письменника. Зауважимо, що травелог може мати різноманітні форми від роману-подорожі до есе чи щоденника, але завжди відображає унікальний погляд автора на світ та його подорожі.

Зауважимо, що причинами актуалізації подорожі як репрезентативного метажанру сьогоденної перехідної епохи є глобальні геополітичні зміни, що відкрили країнам нові вектори розвитку, спричинили історичні потрясіння, загострили потребу міжкультурного діалогу та необхідність перегляду образів «свого» і «чужого», Іншого. Розвитку літератури подорожей на перехідному етапі культури сприяє своєрідність цього метажанру, адже в ньому поєдналися багатовікові традиції і неканонічність форми, схильність до експансії в інші жанри. Дискурс мандрів складається з різноманітних текстів: від таких, що не претендують на художність, до яскравих явищ міфології, фольклору, шедеврів світової літератури, які стали архетипними моделями, концептуальними матрицями та ядром культурної пам'яті. Знаменно, що на певних етапах розвитку культури травелоги були тими «поворотними» творами, що сигналізували про зародження нових тенденцій у літературі. Література подорожей традиційно моделювала картину світу, зокрема у плані опису й символізації простору, а також допомагала створювати утопічний дискурс. На сучасному етапі вона демонструє й органічно поєднує усі прикметні ознаки перехідного мислення, зокрема, міфологізацію, авторефлексивність літератури, діалогічність. Своєрідність «відображення цих аспектів у художньому дискурсі подорожі та важлива роль метажанру у формуванні нової картини світу й концепції людини мають стати предметом дослідження літературознавців. Для перехідного художнього мислення іманентний жанровий і стильовий синтез; взаємопроникнення подорожі, повісті, роману, драми, лірики, листа, есе, мемуарів, щоденника, автобіографії, журналістського репортажу та культурологічного дослідження» [5, с. 230].

Література мандрів визначається як тексти, які базуються на тематиці подорожей. Зазвичай оповідач зосереджується на власних враженнях від подорожі різними країнами чи регіонами, а не на деталізованому описі оточуючого світу. Серед жанрових різновидів літератури мандрів можна

виділити роман-тревелог, есе, дорожні нотатки, щоденник, репортаж, путівник та інші форми.

Тревелог, як літературний жанр, є не лише описом подорожі, але й способом увійти в культурний світ іншої нації. Це особиста перспектива на сторінках книги, яка дозволяє читачеві пізнати і зрозуміти інші культурні контексти через очі автора.

Тревелог – це не просто інформаційний буклет про нашу планету. Подорожуючи в інший простір, автор розкриває не лише зовнішній світ, а й свої внутрішні переживання, а також особливості своєї країни. Це сприймається як відображення його власних думок, цінностей та бажань. Оскільки масова література часто працює зі стереотипними уявленнями, через аналіз таких текстів можна робити певні висновки не лише про авторів, але й про їхніх читачів [18, с. 5].

Одним із ключових елементів тревелогу є зіставлення чужого наративу з власним. Це дає можливість глибше відчувати і зрозуміти власну культуру, порівнюючи її з іншими. Таке порівняння неминуче приводить до політичних висновків, оскільки виявлення відмінностей між країнами призводить до рефлексії над суспільними системами.

Побутова панорама, яка включає звичаї, страви, одяг та інші аспекти життя країни, є важливим компонентом тревелогу. Це дає читачеві можливість пізнати повсякденність життя в інших культурах, розширюючи свої знання і розуміння світу.

Погоджуємося із думкою, що саме тревелоги допомагають ламати стереотипи, розкриваючи більше інформації про країни та їхніх мешканців, ніж може здатися на перший погляд. Це стає можливим завдяки особистій перспективі автора, яка дозволяє виявити унікальні аспекти культури та поведінки людей.

У кожному тревелозі важливе географічне тло, яке надає читачеві нові знання про географію світу. Також важливою є особиста історія та квест героя, які додають інтриги та розкривають його внутрішній світ.

Популярність жанру тревелогу пояснюється не лише відмовою від радянської ідеології авторами та зацікавленістю читачів у розповідях про віддалені країни. Така теза може бути спростована. Раніше пригоди й подорожі зазвичай відображалися у фантастичній літературі, але зараз вони займають власне місце серед путівників та розважальної літератури. Ця література не лише розширює уяву про недосяжні мрії, але й допомагає пережити пригоди, на які у звичайному житті може не вистачити часу.

Цікавими у цьому контексті є спостереження, що «дорога – це архетип у культурній свідомості людства, вона позначає не лише просторове переміщення, а й пошуки власної сутності, становлення особистості героя-мандрівника. Внутрішній аспект – душевна еволюція героя з часом через подорож – є традиційним для тревелога. У літературі мандрів розповіді про подорожі зазвичай мають суттєве значення. Письменники відображають у своїх творах не лише зовнішній світ та подорожі, а й власні переживання, досвід та внутрішній розвиток персонажів. У записах подорожей, щоденниках та спогадах відчувається активна особистість автора, який розповідає про свої враження та зустрічі, спілкуючись з читачем. Це дозволяє стирати межі між документальним нарисом і художністю, перетворюючи подорожні записи на цікаву художню літературу. В сучасному контексті тревелоги нерідко вплітаються в інші літературні жанри, такі як пригодницький роман, історичний нарис чи роман-виховання, надаючи їм нові, неочікувані форми та відтінки [6, с. 183].

Українські письменники в основному описують свої подорожі на Захід або в напрямку колишніх колоній. Там вони знаходяться досить комфортно, що може свідчити про їхнє прагнення приєднатися до цього світу на рівних умовах. Це відображає вічне бажання людини покращити своє становище.

Як для жанру «подорожі», так і для подорожніх нарисів характерно відтворення схожої оповідної ситуації, яка обумовлена тотожністю світу оповідача й персонажів. Автор-персонаж присутній в самій історії, що

розповідається, виступаючи як учасник і спостерігач зображуваних подій. Іноді записи мандрівника можуть нагадувати мемуари, коли автор спочатку згадує свою подорож, а потім, розписуючи її, доповнює коментарями, ліричними відступами та екскурсами в історію. Звичайно, у результаті взаємодії жанрів на їх злитті виникають нові форми літературних жанрів. Але визначити та описати їх є вельми складним завданням, і різні точки зору у цьому питанні є цілком обґрунтованими.

Жанр, який походить від латинського слова «genus» (вид), і є формою мистецького вираження та організації тексту. Він характеризується єдністю теми, композиції, образотворчих засобів та наративного стилю. Метажанр, у свою чергу, є синтетичним утворенням, що виходить за межі мистецтва та літератури. Він присутній в інших сферах мистецтва, таких як культурна журналістика, природничі та суспільні науки, кіно, інтернет-простір і т. д. Травелог, власне, є спадкоємцем жанру «подорожі», що розширив його можливості та привніс нові підходи до висвітлення подорожницьких досвідів [53, с. 211].

Трактування актуального питання щодо характеристики жанрів мандрівної літератури та наративних форм викликає неоднозначність через різні підходи, які використовуються різними авторами у своїх працях. У визначеннях цих понять, які зустрічаються у дослідженнях, містяться різні категорії членування, які існують у сучасному літературному аналізі. Це призводить до використання різних методик при тлумаченні літературних явищ. За словами С. Пономарьова, дослідники переважно згодні, що мандрівна література є особливою літературною формою, яка існує протягом тривалого часу і постійно трансформується, але залишається значущою. Однак, одночасно наголошується на різноманітності мандрівної літератури.

У сучасних умовах науковцю складно використовувати понятійний апарат, оскільки існує безліч термінологічних розбіжностей у визначенні тих самих понять при аналізі літературних творів. Тому, аналізуючи наукову літературу, що стосується проблеми визначення творів про подорожі, можна

знайти пояснення цьому явищу. Зокрема, звертаючи увагу на термінологічну концепцію метажанру «подорож» у сучасній українській гуманітаристиці, науковці все частіше використовують термін «мандрівна література». Для позначення окремої частини цього корпусу літератури доцільно використовувати термін-метажанр «мандрівна проза». Зрозуміло, що використання терміну «травелог» для позначення окремого твору має свої обґрунтування [48, с. 154].

Зауважимо, що письменники, які працюють у жанрі травелогу, дуже часто використовують це поняття для будь-якого літературного твору, в якому розглядаються просторові та часові подорожі (наприклад, Юрій Андрухович у «12 обручах»), часто поєднуючи цей жанр з іншими – авантюрним романом, пригодницьким романом-подорожжю, історичним або фантастичним. Сучасні автори вплітають мандрівний сюжет в інші жанри, що призводить до цікавих новоутворень, наприклад, суміші нарису, репортажу та спогадів від Ірини Карпи «Подорожі з дітьми, або Як не стати куркою», пригодницькі травелоги з елементами автобіографічного від Макса Кідрука, травелог у поєднанні з авантюрним романом та романом-вихованням від Сергія Жадана, чи приватна картографія від Юрія Андруховича у «Лексиконі інтимних місць». З'являється багато авторів, які продовжують порівнювати «своє-чуже», відкриваючи для себе та своїх читачів не лише нові краї та традиції, але й світосприйняття та ментальність, що є складовою частиною мандрівної літератури.

В українській літературі тематика, проблематика мандрівної прози є різноманітною та багатшаровою. Зазвичай ця проза зосереджується на темах подорожі, відкриття нових культурних просторів, зустрічі з незвичайними людьми та власному особистісному зростанні через мандрівний досвід. Проблематика може охоплювати широкий спектр питань, від пошуку самоідентифікації та особистісної гармонії до вивчення культурної різноманітності та взаєморозуміння між народами.

Отже, жанровою специфікою мандрівної прози є те, що вона може набирати різних форм, включаючи романи-подорожі, есе, збірки спогадів, літературні замітки, репортажі тощо. Важливим аспектом є поєднання документальності з художністю, де автор проникає в серце мандрівних подій, але водночас відтворює їх з власною інтерпретацією та емоційним забарвленням. Такий підхід дозволяє читачеві відчувати атмосферу подорожі та сприйняти її як унікальний літературний досвід.

Висновки до розділу I

Огляд історії жанру виявляє довготривалу традицію, що має патріархальні корені та свідчить про зміни у гендерному представленні в ХХІ столітті, вказуючи на нові явища у жанрі, що відображають розширення гендерних перспектив у літературі.

Жанрові ознаки травелогу, як відзначено, включають динамічну еволюцію, відкритість до інтеграції елементів з інших літературних форм – мемуарів, фантастики, пригодницьких романів, що забезпечує багатство текстових варіацій та приваблює широку аудиторію. Це підкреслює жанрову гнучкість травелогу і його здатність адаптуватися до змінних культурних потреб і читачьких запитів.

Основна специфіка травелогу полягає в його здатності поєднувати художність з документальністю. Автори травелогів не тільки детально описують відвідані місця, але й вкладають у текст особисті рефлексії та емоційні переживання, перетворюючи кожен подорож у унікальний літературний твір. Жанрова специфіка також включає різні форми травелогів – від романів-подорожей і есе до щоденників і збірок спогадів, кожна з яких відображає певну індивідуальність і стиль автора.

Важливо відзначити, що цей жанр стимулює глибше розуміння культурних і соціальних контекстів, надаючи можливість читачам дослідити віддалені регіони та культури через особистісне враження письменника. Такий літературний підхід не тільки збагачує культурний ландшафт, але й сприяє міжкультурному діалогу.

РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМАТИКА, ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МАНДРІВНОЇ ПРОЗИ

2.1. Новаторство травелогів Макса Кідрука

Макс Кідрук – сучасний український письменник, мандрівник та популяризатор науки. Народився 1 квітня 1984 року в Рівному. Відомий своєю активною творчою діяльністю, що включає написання науково-популярних книг, романів та подорожніх нарисів. Кідрук здобув технічну освіту, але його пристрасть до подорожей і літератури сформувала унікальний світогляд, який він майстерно передає у своїх творах.

Один із його найвідоміших творів – «Мексиканські хроніки. Історія однієї Мрії» – захопливий травелог, який описує подорож автора до Мексики. Книга є яскравим прикладом жанру травелогу в сучасній українській літературі та розкриває багатогранний світогляд автора. Травелог складається з п'ятнадцяти розділів, передмови, пропедевтики та післямови.

Мексика – країна, яка захоплює будь-якого європейця, і особливо українця, своєю неймовірною екзотикою. Опис подорожі передбачає власні спостереження, ореол суб'єктивності, переплетення з фактичними й історичними даними. Комбінації можуть бути безліч, але головне – донести до читача більше про географію, ландшафти, клімат, природу, історію країни, і найважливіше – розповісти про людей, їх культуру, традиції, психологію, національну особливість. І, звісно, зробити порівняння з власною культурою. Багато такої інформації про Мексику можна знайти у книзі М. Кідрука.

Мексика стала для Максима Кідрука не просто пунктом у списку мандрів, а місцем глибокої особистісної трансформації. Його книга «Мексиканські хроніки. Історія однієї Мрії» відображає не лише фізичну подорож країною, а й внутрішній шлях автора до розуміння себе як письменника і мандрівника. Мексика, з її багатою культурною спадщиною та історичними пам'ятками, стала для нього відправною точкою у формуванні нового світогляду [56, с. 72].

Автор ретельно реєструє свої подорожі як до, так і після поїздки по країні, висвітлюючи особливості різних штатів, великих міст і курортів Мексики. Його особливо цікавить пошук місцевої аутентичності, відображення розквіту культур Майя, Ацтеків, Сапатеків та цивілізації Теотіуакану. Важливо для нього не лише зафіксувати архітектурні особливості та ландшафти, але й уловити дух стародавніх цивілізацій.

Сучасні українські тревелоги вирізняються багат шаровістю, насиченістю культурними та історичними реаліями, а також інтеграцією особистих переживань та рефлексій авторів. Це чітко простежується в творах Макса Кідрука «Мексиканські хроніки. Історія однієї мрії» [26] та Надії Сеньовської «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною» [60], вони відображають різноманітні тенденції як у структурі, так і у змісті.

Сучасні українські тревелоги відзначаються зверненням до культурної спадщини та традицій. Наприклад, у творі Надії Сеньовської «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною» важливе місце займають теми родинних цінностей, місцевого патріотизму, зв'язку із землею та національної гідності. Вона описує і музей гуцульської господарки, де знімали «Тіні забутих предків», передаючи живі розповіді про гуцульські страви та звичаї, університети, насичує діалогами місця, які відвідала – що робить ці описи не тільки цікавими, але й значущими для розуміння національної ідентичності.

Одна з основних тенденцій – це поєднання фактів та особистих вражень автора. Це дозволяє читачеві отримати як інформацію про місця, які відвідав письменник, так і відчуття, емоції, які вони викликали. Наприклад, у творах Максима Кідрука, подорожі часто сприймаються як відкриття себе для самого автора, його власного розвитку та пошуку сенсу життя. В той же час, Надія Сеньовська у своїх творах намагається передати естетику місць, які вона відвідує, зосереджуючись на культурних та історичних аспектах.

Ще однією важливою тенденцією є звернення до культурної спадщини та традицій. Обидва автори у своїх творах активно

використовують ці теми, враховуючи, що вони відображають ідентичність та особливості нації. Вони розглядають архітектурні пам'ятки, національну кухню, народні звичаї та релігійні обряди як невід'ємну частину культурного досвіду подорожей.

Сучасні українські тревелоги, зокрема твори Макса Кідрука та Надії Сеньовської, демонструють значну еволюцію жанру, відображаючи актуальні глобалізаційні процеси, культурне багатство та особистісну рефлексію авторів. Ці твори не лише описують подорожі, але й досліджують глибокі соціальні, культурні та особистісні теми, використовуючи різноманітні наративні техніки. Вони часто поєднують елементи інших літературних жанрів, таких як автобіографія, есеїстика, репортаж і художня проза. Це дозволяє авторам використовувати різні стилістичні прийоми та робить їхні твори більш динамічними та цікавими. Наприклад, «Оптимістичні подорожі...» поєднують у своєму змісті елементи репортажу та «нової» журналістики.

Однією з ключових тенденцій сучасних українських тревелогів є акцент на особистісну рефлексію та самопізнання. Макс Кідрук у своєму творі «Мексиканські хроніки. Історія однієї мрії» [26] ділиться своїми враженнями та спостереженнями від зустрічей з людьми та подорожей, якими він став свідком. Його оповідь ведеться від першої особи, що підкреслює центральне місце автора у творі. Це створює відчуття близькості з автором і дозволяє читачу глибше проникнути у внутрішній світ мандрівника. Такий підхід допомагає краще зрозуміти мотивацію та особистісні зміни автора. Подорожі стають метафорою для внутрішніх змін, особистісного зростання і самопізнання. Використання метафор дозволяє передати складні внутрішні стани через порівняння з більш зрозумілими образами, наприклад, порівнюючи внутрішню гармонію з природою або відчуття свободи з безмежними просторами. Через взаємодію з новими місцями, культурами і людьми, автор приходить до нових усвідомлень і змінює свій світогляд. Цей аспект додає творам глибини та робить їх більш

значущими для читачів, які можуть знайти в них відгук своїх власних переживань та прагнень

Надія Сеньовська у своїх «Оптимістичних подорожах довоєнною Україною» [60] також акцентує на особистих переживаннях та спогадах, що дозволяє читачам проникнути у її внутрішній світ та зрозуміти емоційні реакції на подорожі рідною країною. Оповідь від першої особи, насиченість емоціями та спогадами про довоєнну Україну створюють відчуття ностальгії та тепла.

Момент суб'єктивності українських травелогів проявляється в особистому підході авторів до опису подорожей та власних вражень від відвідуваних місць. Суб'єктивність зумовлена особистими емоціями, досвідом та поглядами автора. Кожна людина сприймає світ неповторно, і тому її враження від подорожі будуть унікальними. Автори травелогів часто намагаються передати ці особисті враження, щоб читачі могли краще зрозуміти їхні почуття та переживання.

Отже, травелоги сучасних українських авторів відображають тенденції глобалізації, де подорожі стають засобом взаємодії з різними культурами та національностями. Це сприяє формуванню мультикультурного світогляду і підвищенню обізнаності про культурну різноманітність світу. Макс Кідрук у своїх творах часто стикається з представниками різних культур, що дозволяє йому показати читачам багатогранність і різноманітність людського досвіду. Наприклад, у «Мексиканських хроніках» він описує зустрічі з людьми, їхні традиції та спосіб життя, що відрізняються від його власних уявлень і культурних норм. Він використовує документальний стиль, включаючи історичні довідки, карти та фотографії, що забезпечує читача достовірною інформацією про місця та людей. Це створює багатошарове уявлення про місцеві культури, роблячи текст не лише літературно насиченим, але й інформативним.

У сучасних українських травелогах можна відзначити різноманітність у структурі та організації тексту. Деякі автори використовують

хронологічний підхід, розповідаючи про подорож від початку до кінця, тоді як інші віддають перевагу тематичному підходу, групуючи матеріал за темами або враженнями.

Твір Макса Кідрука має чітку хронологічну структуру, де події описуються в послідовності їхнього розгортання. Це дозволяє читачам слідкувати за подорожжю автора, відчувати поступове занурення в культуру та побут Мексики. Важливі моменти подорожі виділяються окремими розділами, що структурує текст і робить його легким для сприйняття. Чітка хронологія допомагає зберегти логічну послідовність подій і створює ефект присутності для читача.

Зауважимо, що Надія Сеньовська будує свою розповідь за допомогою фрагментарної композиції, що дозволяє авторці зосередитися на окремих епізодах і місцях, створюючи мозаїчний образ довоєнної України. Така структура дозволяє підкреслити різноманітність культурних та історичних реалій, які авторка досліджує під час своїх подорожей. Кожен фрагмент є окремою історією, що насичена емоціями та особистими переживаннями.

Цікавим доповненням структури травелогів є використання документальних матеріалів. Кідрук активно використовує карти, історичні довідки та фотографії. Це не лише додає достовірності описам, але й допомагає читачам краще орієнтуватися у просторі та часі. Включення легенд і історичних фактів про місця, які відвідує автор, робить текст багатошаровим і насиченим. Читач дізнається про історію будівництва Мачу-Пікчу, завоювання Перу іспанцями та багато інших цікавих фактів і легенд, що збагачують його знання про регіон.

Надія Сеньовська ж активно використовує емоційно забарвлену лексику, що надає її текстам живого та насиченого звучання. Її оповіді насичені метафорами, епітетами та порівняннями, що створюють яскравий художній образ.

Оглянувши інші твори Кідрука, наприклад, у «Подорожі на Пуп Землі» [27], можна простежити нагромадження тексту детальними описами

та насиченістю інформації, що характерно для жанру тревелогу. Його оповідь ведеться від першої особи, що підкреслює центральне місце автора у творі. Кідрук ділиться своїми враженнями та спостереженнями від зустрічей з людьми та подорожами на маленькому острові, підкріплюючи їх картами, легендами, історичними довідками та фотографіями. Такий підхід створює неймовірну достовірність і дозволяє читачеві зануритися в історію та культуру описуваних місць. Його тревелоги мають чітку структуру, де кожен елемент – від історії будівництва Мачу Пікчу до завоювання Перу іспанцями – вписується в загальну картину, що робить читання не тільки захоплюючим, але й пізнавальним.

З іншого боку, Ірена Карпа – ще одна відома українська письменниця, у своєму тревелозі «Baby travel. Подорожі з дітьми, або Як не стати куркою» [24] поєднує документальні описи з емоційно забарвленою лексикою та художніми засобами. Її текст належить до публіцистичного стилю, де реалізується принцип неоднорідності стилістичних засобів. Карпа використовує порівняння, епітети, гіперболи та метафори, що створюють цікавий художній образ та роблять мову доступною для широкого загалу. Легка та іронічна манера письма, характерна для Карпи, приваблює читачів, оскільки дозволяє їм відчувати ефект присутності у всіх пригодах та подорожах. Її книга вражає своєю позитивною та пізнавальною атмосферою, показуючи, що подорожі з дітьми – це не перешкода, а новий етап життя.

Виходячи з аналізу тревелогів Макса Кідрука «Мексиканські хроніки. Історія однієї мрії» [26] та Надії Сеньовської «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною» [60], можемо зазначити, що сучасні зразки мандрівної прози демонструють різноманітність літературних прийомів та тенденцій, що відображають глобалізаційні процеси, культурне багатство та особистісну рефлексію. Структурні особливості творів відображають сучасні тенденції у жанрі українських тревелогів. Вони включають чітку хронологічну або фрагментарну композицію, інтеграцію документальних матеріалів, акцент на культурних та історичних реаліях, а також використання емоційно

забарвленої лексики. Це дозволяє авторам створювати багатошарові та насичені тексти. Вони не лише описують подорожі, але й досліджують глибокі соціальні, культурні та особистісні теми, використовуючи наративні техніки, що роблять ці твори багатограними та цікавими для сучасного читача. Ці твори стають своєрідними мостами між культурами, розширюючи світогляд читачів та підкреслюючи важливість відкритості до нових досвідів та самопізнання.

Кожен освічений читач може мати загальне уявлення про історію та сучасність Мексики, але книга Максима Кідрука привносить багато нового, цікавого та невідомого, що викликає непідробний інтерес до описаних ним подій. Поміж цим також велика кількість інформації про пасажирські авіалайнери, аеропорти та особливості транспортної системи як у Мексиці, так і в Європі.

Автор, можливо, з жартом заявив, що назва «Мексиканські хронічки» [26] прийшла йому раптово, натякаючи на твір Р. Бредбері «Марсіанські хронічки», що, мабуть, підкреслює фантастично-екзотичний настрій, який переважає у його книзі, аналогічний тому, який створюється у творах американського письменника про Марс. Більшість інформації про Мексику у творі – це суб'єктивні враження автора.

Цікаво, що саме через цю подорож він зміг усвідомити своє місце у світі, що і знайшло відображення у його творчості. Подібно до багатьох великих письменників, для яких подорожі стали каталізатором творчої активності, Кідрук використав досвід, набутий під час подорожі, як матеріал для свого письма, що дозволило йому здобути визнання на літературній арені України.

Ця подорож не лише відкрила йому Мексику як географічний об'єкт, а й допомогла відкрити нові аспекти власної особистості та творчості, які відтоді неодноразово знайдуть відображення у його численних творах.

У творчості Максима Кідрука жанр травелогу виявляється як важлива складова, обрана автором для подання своїх літературних ідей. Проте його

травелоги характеризуються зачасто вибором екзотичних та віддалених місць для подорожей. Акцентування уваги на національній різниці та відмежування себе від «чужого» простору є характерним для травелогічного підходу Кідрука. Це дозволяє глибше зануритися в різноманітні культурні контексти та розкрити їх унікальність.

Зауважимо, що у контексті дослідження жанру травелогу в творчості Максима Кідрука цікавим є його власний погляд на цей літературний жанр. Письменник висловлює думку, що він «припинив роботу над травелогами, оскільки цей жанр вже вважається «мертвим», не в змозі конкурувати з сучасними тревелбуками, блогами, програмами та каналами про подорожі. Кідрук підкреслює, що жанр щороку починає втрачати свою актуальність через відкритість інформації у світі та її доступність про екзотичні країни» [40].

У своєму творі Кідрук демонструє глибоку повагу до мексиканської культури, традицій та звичаїв. Він детально описує своє знайомство з місцевими жителями, їхніми обрядами та щоденним життям. Наприклад, автор розповідає про святкування Дня мертвих, яке є важливою частиною мексиканської культурної спадщини. Він зазначає: *«День мертвих – це не просто свято, це спосіб життя, у якому смерть стає частиною щоденної реальності, а не чимось, що варто боятися»* [26, с. 125]. М. Кідрук захоплюється багатством і різноманітністю мексиканських традицій, що свідчить про його щире зацікавлення і бажання зрозуміти інше культурне середовище.

У творах Максима Кідрука динамічні та часто суперечливі взаємозв'язки між природою та цивілізацією виступають ключовим елементом, через який відтворюється світ. Цей світ можна уявити як систему координат, де на одному кінці розташовується природа, що виступає агресивно по відношенню до людини, а на протилежному – цивілізація, яка виступає загрозою не лише для людей, але й для самої себе. Просторова дихотомія світу Кідрука відображається в поляризації між вічно живою

природою та цивілізацією, розділеними просторами від Європи до джунглів, де колись бував мандрівник. Часові рамки його моделі світу охоплюють сучасну європейську цивілізацію та вимерлі цивілізації, розділені століттями. Мандрівник-оповідач рефлектує над минулим і сучасністю цивілізацій, вважаючи їх проявами поетичного і прозаїчного аспектів світу, що підкреслює романтичний аспект його сприйняття.

З літературознавчої точки зору варто відзначити індивідуальний підхід Кідрука до структури та організації подорожі у своїх творах. Стиль Максима Кідрука у тревелогах відрізняється точністю та об'єктивністю у поданні інформації про відвідані країни. Його твори нагадують путівники, які можуть стати у нагоді мандрівникам, що планують поїздки до описаних держав. У романах без будь-яких прикрас відтворені країни з усіма їхніми перевагами та недоліками [8].

В деяких аспектах можна порівняти його твори-тревелоги з інструкціями для мандрівників, оскільки наратор детально описує всі свої дії: від того, з чого варто почати подорож, до планування поїздки, вибору необхідних речей та розумного витрачання коштів. Наратор, що не приховує жодної деталі, стає для читача надійним гідом, чия діяльність спонукає до наслідування. Ось як тут: *«Витративши ще півдня, я підібрав квитки на літак з Мехіко до відомого тихоокеанського курорту і назад. Наостанок, враховуючи той факт, що у кінці подорожі я залишав Мексику не з Канкуна, а з Мехіко, мені довелось докупити ще один квиток на літак мексиканської авіакомпанії «Мехісана» з Канкуна до мексиканської столиці, після чого маршрут набув остаточного вигляду: Мехіко – Акапулько – Мехіко – Пуебла – Оахака – Сан-Крістобаль – Паленке – Мерида – Канкун – Мехіко. Єдиною слабкою ланкою у всій експедиції був Мілан, де через нестиковку рейсів мені доведеться ніч перебути в аеропорту»* [26, с. 236].

Важливим аспектом творчості автора є його здатність емоційно зарядити кожен локацію, що стає предметом подорожі. М. Кідрук вдало передає атмосферу кожного відвіданого місця, а також переживання та емоції

своїх персонажів, створюючи тим самим глибокий літературний зв'язок між читачем та текстом. Наприклад, уривок з передмови «Мексиканських хронік»: *«Чіанас. Джунглі. Загублені серед покручених ліан та віковічних дерев руїни майя. Покришені стіни високих пірамід, на підніжжя яких видряпуються зелені нетрі. Неглибокі, але швидкі потічки, що сердито бурлять і клеочуть, заступаючи дорогу в найбільш невідповідний момент. Повсюди таємничі написи та знаки. А ще – спека. З кожним подихом вона палючими клубнями вривається в легені, з кожним кроком вичавлює з тіла останні краплинки вологи»* [26, с. 7].

Мандрівник, який вирушає до Мексики, відомої як Мексика-Мрія, прагне не просто дослідити світ, а знову віднайти гармонію з ним, що стає ключовою метою його подорожі. Семантика цієї подорожі багатогранна та амбівалентна: з одного боку, вона представляє собою прагнення до глибшого пізнання світу, а з іншого – символізує втечу від рутинного, хоча й комфортного життя в Європі до більш романтичного минулого, де людина була нерозривно пов'язана з природою. Центральним аспектом для розуміння головного героя, мандрівника-оповідача, є його багатогранність та духовний розвиток протягом подорожі, що підкреслює його як єдиного й основного персонажа «роману».

Взагалі, у своєму романі, М. Кідрук використовує літературний прийом, де головним героєм стає він сам. Це дозволяє автору максимально розмити межу між художнім та документальним описом подорожі, наближаючи твори до жанру нон-фікшн та журналістської літератури. Читачу стає важко відрізнити реальні події та персонажі від вигаданих, адже автор підкреслює автентичність своїх творів, залишаючи імена і події незмінними. Цей підхід створює враження присутності автора у тексті, що підсилює реалізм оповіді та збільшує його автентичність.

Особистісна перспектива в творі дуже виразна. Автор виступає як центральна фігура оповідання, що дозволяє йому детально передати свої емоції, переживання та думки під час подорожі. Це додає тексту інтимності

та автентичності, хоча критики можуть сприймати це як самолюбівання. Саме ця особистісна рефлексія і стала ключовим елементом, що робить подорож Кідрука не лише фізичною, але й духовною. Він описує свій шлях від дитячої мрії, натхненної романом «Дочка Монтесуми», до її реалізації, коли він подорожує Мексикою без гіда, знання мови і з одним рюкзаком.

У «Мексиканських хроніках» мандрівник-оповідач виступає в ролі мрійника, який, незважаючи на перешкоди, зумів здійснити свою мрію про подорож. Його образ розкривається перед читачем як українця, простого юнака, який зміг вирватися з обмеженого провінційного життя до широких горизонтів глобального культурно-цивілізаційного простору, що подарувало йому відчуття свободи. Особливо яскраво він ідентифікує себе як авантюриста, часте використання цього слова та похідних від нього термінів стає помітним у тексті. Поїздка до Мексики для нього – це наважливий «проект», який він реалізує. Хоча герой також визначає себе як письменника, ця роль здається менш вираженою порівняно з його іншими самоідентифікаціями.

У творі часто присутні особисті рефлексії автора, де він розмірковує над сенсом життя, своїми мріями та майбутніми цілями. Подорож до Мексики стає для Кідрука своєрідним каталізатором для внутрішніх змін та самовдосконалення. Він пише: *«Мексика змусила мене переглянути свої пріоритети і зрозуміти, що справжні мрії не мають меж і обмежень. Вони живуть у нас, поки ми готові йти до кінця заради їх здійснення»* [26, с. 189]. Його враження від побаченого і пережитого відображаються в його світогляді, змінюючи його погляди на життя та сприйняття світу.

Кідрук також не уникає звернення до культурної спадщини та традицій, що є однією з ключових тенденцій сучасних українських тревелогів. Його текст відображає тенденції глобалізації, де подорожі стають засобом взаємодії з різними культурами та національностями.

«Мексиканські хроніки» містять багато історичних та культурних відомостей про Мексику. Автор досліджує минуле країни, описуючи її

колоніальну історію, архітектуру та мистецтво. Він розповідає про відвідування відомих археологічних пам'яток, таких як піраміди Теотіуакана та руїни майя. Кідрук зазначає: *«Теотіуакан – це місце, де ти відчуваєш себе частиною чогось величного і водночас дуже давнього. Кожен камінь тут дихає історією, і ти не можеш залишитися байдужим до цього»* [26, с. 74]. Ці історичні екскурси підкреслюють інтерес Кідрука до минулого і сучасного стану країни, що відображає його прагнення до глибшого розуміння світу.

Зазначимо, що М. Кідрук вміло поєднує документальні описи з емоційними та гумористичними вставками, що робить текст живим та динамічним. Його розповіді про відвідування легендарних пірамід, мегаполісів, сіл, фестивалів і навіть похорону додають твору культурної та історичної глибини. З іншого боку, часте самолюбівання автора, яке проявляється у постійному захопленні собою, може бути сприйняте як недолік, адже бути центральною фігурою оповідання і постійно захоплюватися собою – це різні речі.

Герой «Мексиканських хронік» відчуває приналежність до глобального, наднаціонального співтовариства туристів-бекпекерів, з якими він зустрічається та якийсь час разом подорожує Мексикою. Ці мандрівники, різноманітні за національністю, віком та звичками, об'єднані загальним бажанням подорожувати, ігноруванням комфорту сталих умов життя, і головне, відмовою від ілюзорних цінностей таких як багатство, слава чи кар'єра, характерних для сучасної цивілізації. Вони сприймають себе як протипагу негативним тенденціям сучасності.

Герой особливо відчуває гармонію зі світом, перебуваючи на місцях древніх цивілізацій, як от майя. Саме в моменти, коли він на самоті стикається з архітектурними пам'ятками, налагоджуються майже містичні зв'язки зі зниклим світом, де час втрачає своє значення, а на зміну йому приходить почуття вічності, подібне до того, яке він відчував у джунглях.

У книзі Максима Кідрука мандрівник-оповідач є універсальною фігурою, яка має динамічні та багатогранні зв'язки зі світом. Його сутність

виявляється у вільному дослідженні світу, у прагненні до гармонії з ним, що вважається повнотою життя. Таким чином, подорож до Мексики слід сприймати не лише як географічну подорож через інші культури та цивілізації, але й як духовний пошук героя, відображення його занурення у глибини власного колективного підсвідомого, що є невідпинним шляхом його самоідентифікації.

Автор використовує багатий лексичний запас, поєднуючи документальні описи з емоційно забарвленою лексиною та художніми засобами. Це дозволяє створити яскраві та запам'ятовувані образи, які залишаються в пам'яті читача. Його текст належить до публіцистичного стилю, де реалізується принцип неоднорідності стилістичних засобів, що робить твір динамічним і багатограним: *«Хто я такий? Ніхто. Такий собі шкет з України... Ви питаєте: що молодий шкет з України робить у мексиканських джунглях? Я... я навіть не знаю. У той момент я сам не раз питав себе, що в дідька я там роблю?»* [26, с. 15]

Книга, із назвою «Мексиканські хронічки», на перший погляд, інтенсивно спрямована на дослідження Мексики. Проте, значна частина тексту присвячена формуванню авторської мрії, описуючи його дитинство та юність протягом близько 90 сторінок. Це може свідчити про особисту зацікавленість автора та підготовку до майбутньої подорожі до Мексики. Далі, приблизно 30 сторінок присвячено подорожі назад до рідного міста, Стокгольму, і прощанню з мрією. Це залишає близько 180 сторінок для саме мексиканських хронік.

Однак, навіть серед цих 180 сторінок, розповіді про Мексику часто є фрагментарними, періодично з'являючись і зникаючи, водночас пропонуючи яскраво виражену авторську ідентичність. Це відображається у великому акценті на авторському «Я» і його мрії.

З огляду на таку структуру тексту, а також на сильно виражений суб'єктивний елемент в описах і переживаннях автора, можна зробити

висновок, що «Мексиканські хроніки» виявилися більш персональною подорожньою нарисом, ніж об'єктивним науковим твором.

На нашу думку, «Мексиканські хроніки. Історія однієї Мрії» Макса Кідрука є не лише захопливим описом подорожі, але й глибоким роздумом над культурними, історичними та екологічними аспектами сучасного світу. Мандрівні нариси привертають увагу не лише можливістю порівняти себе, свою країну, націю та культуру з іншими, а й можливістю визначити своє місце в світі. Один із таких прикладів порівнянь: *«Італія чимось сильно нагадувала мені рідну Україну; обидві країни жахливо подібні у всьому, що стосується безладу»* [26, с. 74].

Отже, травелог «Мексиканські хроніки. Історія однієї Мрії» Макса Кідрука демонструє складний і багатогранний світогляд автора, який поєднує в собі інтерес до інших культур, особисті рефлексії, історико-культурний контекст та екологічну свідомість.

2.2. Модифікації травелогу у творчості Н. Сеньовської

Надія Сеньовська – сучасна українська письменниця, авторка численних творів різних жанрів, серед яких особливе місце займають травелоги. Вона народилася і працює в Україні, активно залучена в громадське та культурне життя. Її творчість відзначається багатогранністю та оригінальністю. Вона авторка книг різних жанрів, таких як «Акацієвий рай» (2013), «Поради роз(за)губленим» (2015), «Філософія від дітей до дорослих» (2015), «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною» (2016), «Педагогіка без цензури» (2016), «Селфі» (2017), «Віршики для Радусі» (2017), «Прокляття Лади» (2017), «Війна і те, що після» (2018). Також у жовтні 2021 року почала реалізацію волонтерського освітнього проєкту «Патріотичні й небайдужі» у Тернопільській області [66].

Одним з найяскравіших прикладів її творчого доробку є травелог «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною», який не лише розкриває

красу та різноманітність українських регіонів, але й глибоко аналізує національно-культурну ідентичність країни.

Сучасній літературі властиві підвищена динаміка, експеримент, пошук нових форм у контексті глобальних світоглядних і естетичних змін кінця XX –початку XXI століття. Увиразнюються такі жанри й метажанри, що слугують механізмом для пошуку інновацій. До них належить подорож, яка завдяки своїй помежовій природі, неканонічності, здатності проникати в інші форми й утворювати продуктивний синтез із різними мовами культури, метафізичній наповненості символу шляху відіграє особливу роль у контексті змін художніх парадигм. Знаками подорожі кодуються зрушення в картині світу, концепції людини, розвитку філософської та естетичної думки.

Причинами актуалізації подорожі як репрезентативного метажанру сьогоденної перехідної епохи є глобальні геополітичні зміни, що відкрили країнам нові вектори розвитку, спричинили історичні потрясіння, загострили потребу міжкультурного діалогу та необхідність перегляду образів «свого» і «чужого», Іншого. Розвитку літератури подорожей на перехідному етапі культури сприяє своєрідність цього метажанру, адже в ньому поєдналися багатовікові традиції і неканонічність форми, схильність до експансії в інші жанри. Дискурс мандрів складається з усіляких текстів: від таких, що не претендують на художність, до яскравих явищ міфології, фольклору, шедеврів світової літератури, які стали архетипними моделями, концептуальними матрицями та ядром культурної пам'яті. Знаменно, що на певних етапах розвитку культури травелоги були тими «поворотними» творами, що сигналізували про зародження нових тенденцій у літературі. Література подорожей традиційно моделювала картину світу, зокрема у плані опису й символізації простору, а також допомагала створювати утопічний дискурс. На сучасному етапі вона демонструє й органічно поєднує усі прикметні ознаки перехідного мислення, зокрема, міфологізацію, авторефлексивність літератури, діалогічність. Своєрідність відображення цих аспектів у художньому дискурсі подорожі та важлива роль метажанру у

формуванні нової картини світу й концепції людини мають стати предметом дослідження літературознавців. Для перехідного художнього мислення іманентний жанровий і стильовий синтез; взаємопроникнення подорожі, повісті, роману, драми, лірики, листа, есе, мемуарів, щоденника, автобіографії, журналістського репортажу та культурологічного дослідження [31, с. 85].

Об'єднувчими принципами стають: предмет зображення (у випадку подорожі це шлях в усіх його розуміннях – від географічного до метафізичного, шлях думки, почуття, блукання світами), гносеологічна настанова (дослідницька, філософська, релігійна). Крім того, додатковою кваліфікаційною ознакою вважаємо відображення в подорожі авторефлексії літератури. Подорож охоплює риси декількох типів метажанру (філософського, феноменологічного, типологічного), а класифікацію конкретних текстів пропонуємо здійснювати за домінантним началом.

Мандрівний дискурс лежить в основі найдавніших писемних пам'яток, що збереглися в стародавній єгипетській літературі та вплинули на розвиток давньогрецької й арабської літератур. На думку І. Франка, важливим джерелом видозміни мотиву подорожі були історії про славні війни та походи Олександра Македонського, які поширювалися світом та адаптувалися під інші національні літератури зі своїми героями. У XII–XVIII століттях розповіді середньовічних паломників лягли в основу текстів про мандри давнього українського письменства, згодом перетворювалися на художні твори та утверджувалися як літературні жанри [1, с. 85].

Початок формування автономних національних жанрів мандрівної прози пов'язаний з епохою Середньовіччя, коли простежується невід'ємний зв'язок із релігією. У творах цього періоду проявлялися досить консервативні домінантні ознаки: стриманість, об'єктивність, переконливість, правдоподібність, вірогідність, конкретність, адже в уяві християнина-мандрівника життя символізувало подорож до практичної мети - порятунку й було випробуванням. Також для цих творів характерні стереотипність,

однаковість, простота, наївність у зображенні подій, сухість, педантичність мови, символізм, алегорія, ірраціоналізм, міфологізм, сакралізація географічних територій, екзотичність, наявність фантастичних елементів, наслідування і не завжди оригінальність.

З розвитком епох Ренесансу, бароко, класицизму, сентименталізму паломницькі оповіді поступово перетворювалися на художні твори й утверджувалися як літературні жанри. Вплив європейських літератур сприяв зміні поетики національного письменства: з'являлися тексти з нереальним, вигаданим, уявним простором (простором відчуттів, замкнутим простором кімнати тощо). Сформувалися домінантні ознаки стилю цих текстів: образність, суб'єктивність, світськість, виразний конфлікт, реальні знання, дослідження, динаміка, контрастність, аплікативність, фіксація вражень, посилення психологізму оповіді, філософічність [29, с. 80].

Вважаємо, що для цього типу письма про подорож характерний наголос на культурному й національному самовизначенні, крім того, його особливість полягає у синтезі форм травелогу, есе, спогадів і лірики.

Тревелог характеризується відсутністю чіткої канонічної форми і позначає одиничний твір про подорожі, який може проявлятися в різноманітних наративах (мандрівні нотатки, спогади про подорожування тощо). Атрибутивні інваріантні характеристики тревелогу такі: принцип жанрової свободи, активна роль автора- мандрівника, документальні елементи, суб'єктивність авторського підходу, відверта вигадка, публіцистичність, синтетичність жанру, маршрут, дорога, відгук на запити аудиторії (В. Шачкова); квест (Л. Джигун); два найуживаніших хронотопи – дорога і зупинка, текст вагається між розповіддю й описом, автор завжди порівнює традиції, культуру, закони своєї батьківщини з країною, що відвідує, письменники-мандрівники запозичують один в одного маршрути, інформацію, думки, дії й гіпотези, співвідношення документального та художнього (А. Майга); провідними концептами, які становлять когнітивну основу тревелогу, є шлях, мандрівник і пригода, ситуативно втілюється

також концепт «вибір» (Є. Моштаг); визначений маршрут подорожі, поєднання лінійної оповіді (опису дороги, самого руху) з точковою нарацією (описи відвіданих місць, зупинки в подорожі-русі), звідси – фрагментарність.

Саме такими ознаками характеризується збірка Надії Сеньовської «Оптимістичні подорожі довоєною Україною» [60], на сторінках якої віднаходимо своєрідну ностальгію за довоєнними днями, як зазначає сама авторка, «коли нам було, виходить, не так і складно. Коли небо мирно синіло, а життя видавалося зрозумілим і безпечним. І, головне – передбачуваним».

Через два дні після того, як був написаний останній текст цієї книжки, війна прийшла у наш дім. І було багато тривог, надій, молитов... Як і в інших родинах. І тому ще яскравішими видаються спогади, якими Надія Сеньовська ділиться із своїми читачами.

Як зазначає дослідниця творчості Надії Сеньовської Марія Данилевич у передмові «Мандри народженої серед акацій» до збірки «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною» зазначає, що «Надія Сеньовська щедро ділиться з читачем своїм досвідом мандрів, спостереженнями, відкриттями, емоціями в максимально відвертій, подекуди навіть викличній манері. І, що цікаво, це зовсім не сприймається як гра, як спосіб привернути увагу чи спровокувати. Все в цій книжці природнє, справжнє, засноване на здатності та вмінні помічати незвичайне у звичайному, радіти життю, захоплюватися, жартувати, іронізувати і, що дуже важливо, – любити» [60, с. 3].

Жанр подорожніх нотаток як розповідь про щось є дуже давньою формою літератури. В історії світової літератури він сягає античності, а в українській – часів Київської княжої держави періоду прийняття і утвердження християнства. Впродовж такого тривалого часу творів, які б можна було назвати подорожжю, написано дуже багато: від ходінь і самих подорожніх нотаток до фантастичних тревелінгів. Синтетична природа, гармонійне поєднання художності й документалізму в цих жанрах дозволяє їм бути одночасно і джерелом інформації, і естетичної насолоди. Сьогодні, коли варто говорити скоріше про надлишок, аніж брак інформації, більше

того, про потребу захищатися від неї, особливо цінним стає обмін особистісним досвідом, емоціями, почуттями від побаченого, пережитого, вигаданого, одним словом – живого!

На нашу думку, найбільшою цінністю текстів Надії Сеньовської є саме те, що в них вирує насичене нестандартними поведінковими рішеннями і зігріте почуттями життя. Це своєрідна «Географія емоцій», яка еластично увібрала в себе елементи і мемуарів, і щоденника, і легенди, і казки, і навіть звіту про фольклористичну експедицію; поєднала побутову й інтелектуальну манеру спостереження над дійсністю, з гумором показала в порівнянні різні системи цінностей .

Зі сторінок книжки в якомусь шаленому калейдоскопі життя постає дуже різноманітна, барвиста, місцями не дуже доглянута, весела, безтурботна, трохи містична довоєнна Україна, яка для авторки починається з Боднарівки, невеликого села на Хмельниччині, звідки родом її батьки, а, значить, – і вона сама: *«... наше село відрізняється від усіх тим, що у ньому скрізь по межах і вздовж вулиць ростуть акації: старі високі дерева і молоденькі стрункі прутики. Їх не рубують просто так, бо деревина акацій вельми цінується у нашому краї. Вона чудово підходить для будівництва, адже стовбури рівні й міцні. Тому село наче лежить під другим небом – акацієвим. Коли весною цвітуть над Збручем яблуні та вишні, високі горді дерева ледве починають розпускатися і виглядають як сторожа. А на початку літа Боднарівку наповнює запаморочливий аромат і випадає м'який білий сніг із пелюсток»* [60, с. 7].

Оповідь ведеться не вимушено, з дотепністю: *«У Боднарівці здавна жили українці й поляки, тому коли дівчина виходила заміж, то починала ходити до тієї ж церкви, що й родина чоловіка. Я, коли досліджувала наше родовідне дерево, сміялася, що моя мама мала б молитися в костьолі, на що вона резонно відповідала: «Відколи я вийшла за твого тата – ні». Українське і польське коріння нашого роду переплелось щільно. Так, я – полячка на*

чверть, причому і з боку мами, і тата. Гжибовська. У нас усі між собою родичі. Все село.

Крім того, майже всі мої земляки походять від чаклунок та ворожбитів... Принаймні, про багатьох старших жінок старші ж чоловіки висловлюються: «От відьмега!» [60, с. 7].

Цікавими, на нашу думку, є записи дитячих перлин, які авторка описує, зберігши дитячу зацікавленість, щирість, безпосередність:

«Так, Радуся всім охочим слухати розповідала: «Пішли ми в гості до тьоті Оксани, дяді Володі та Іванка 10 (знайоме подружжя, живе у Тернополі). Я з тим хлопчиком гралася. І мені в них дуже сподобалося. А потім Тьотя Оксана спитала мене чи буду я в неї за невістку. Ну і що я мала казати? В мене ж є Богданчик! І я промовчала...»

Хочу наголосити: промовчала, а не відмовилася!» [60, с. 10].

Перед читачами постає цілий світ дитячої безпосередності, щирості: «П'ятирічний Андрійко, син моєї двоюрідної (це по мамі, по татові вона дальша родина) сестри, взагалі над проблемами життя і смерті задумався:

— *Мамо, а чого твоя бабка Ганя (його прабабуся) не вмирає?*

— *Не знаю, синочку. Вона ще чується в силі, ще живе.*

— *Та вона має тільки один зуб! Во татова бабка з трьома зубами померла, а ця коли?» [60, с. 10].*

Треба сказати, що образ акації у книжці наскрізний. Письменниця народилася «подолянською» (це теж цитата), росла і формувалася серед природи і людей цього красивого краю, тому бачить і малює Україну очима і словами подолянки. Так, вона захоплюється морськими краєвидами і покрученими, як серпантин, вуличками Ялти, херсонським степом і старовинними українськими містами Луцьком, Львовом, Чернівцями, горами Карпатами і горами Криму, її бентежить запах моря і карпатського різнотрав'я, але з-поміж всього того постійно виринає, мабуть, підсвідомий образ акації як символу її Надзбручанського Поділля. Вона згадує її навіть

там, де панують пальми, а акацій немає, наприклад, у Ялті. Мандри Надії Сеньовської пахнуть домом. І це ще одна сильна і жива сторона її письма.

А ще – це тексти про те, як вдало можна поєднувати роботу і відпочинок, діяльно й одночасно романтично любити Батьківщину, долати надумані й ненадумані страхи, виховувати доню й кохати чоловіка, вміти вигравати олімпіади, збирати фольклор, їздити на стажування і сприймати все це як подарунки долі, з одного боку, а з іншого, – самій собі і своїм близьким такі подарунки організовувати. Це дивовижний сплав невинного романтизму і здорового прагматизму, який парадоксальним чином співіснує і в текстах, і в образі та особі їх автора. Як в тих акаціях, що є і другим небом, і цінною деревиною водночас.

Отже, мандрівна проза активно інтегрується у сучасний медіапростір й орієнтується на цінності інформаційного суспільства нашого часу. Завдяки своїй пластичності та комунікативній функції мандрівна проза має здатність висвітлювати реалії часу, естетично переорієнтовуватися й реагувати на зміни у ментальному та реальному просторі людства. У ній активно здійснюються трансформаційні перетворення, що призводять до утворення нових жанрових модифікацій. Різноманітні мінливі, динамічні процеси проявляються в авторських експериментах з жанрами мандрівної прози (еклектизмі, відмові від стилістичних домінант, видозміні матриці жанру). Зміни в системі уяви про простір, який мандрівники відтворюють аксіоматично, статистично, оптимізаційно, імітаційно та час (реальний, історичний, уявний, віртуальний) урізноманітнює і трансформує образну та сюжетно-композиційну організацію оповіді.

Отже, мотивація до мандрів упродовж віків змінюється: з побожної (релігійної) парадигми та випробування до приємного проведення вільного часу (світської парадигми), потім до засобу набуття знань та розширення меж освіти й досвіду, і нарешті – до засобу само- і світопізнання та пошуків відповіді на модерні надзавдання.

Вважаємо, що у царині новітньої мандрівної прози, залежно від

визначення цілей, мотивації й бажань мандрівника, його інтелектуальних та творчих здібностей, фізіологічних особливостей сприйняття довколишнього і внутрішнього світу, швидкості й способів пересування, засобів фіксації інформації та особливостей опису вражень, наявності коштів й уміння долати перешкоди, репрезентовано якісно нові типи персонажів-оповідачів.

У творчості Надії Сеньовської мандрівна проза представлена жанром травелогу, у якому наявний динамічний сюжет та просторові орієнтири, які поєднані із подоланням перепон та прагненням пошуку, спрямованого на отримання нової або опосередкованої інформації, оціненої із різних позицій авторефлексійної свідомості; є синтетичним утворенням, в її гнучкій та еластичній структурі контекстуально взаємодіють романна, повістєва, новелістична, щоденникова та інші форми.

У архітектоніці травелогів «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною» Надія Сеньовська використовує прийоми, які засвідчують різноманітність стилістики і є різноманітними способами організації мандрівного дискурсу: подвійна перспектива бачення (тоді – тепер), інтертекстуальні реляції, індивідуальні історії, синтез різних типів наративу (опис, розповідь, роздум, монологічне й діалогічне мовлення, вставні історії, правдиві свідчення), часовий контраст, територіальний контраст, дихотомія, алюзії, автоцитати, зіставлення й паралельне зображення, ретроспекції, накладання побаченого, пережитого та дослідженого додатковим фоном на історико-культурний контекст творів-донаторів, співвіднесення дієгезису первинних нараторів зі своїм, фрагментація розповіді, симультанізм, зіставлення, фіксація вражень, масмедійні прийоми тощо.

Вважаємо, що з метою активізації уваги читача Надія Сеньовська активно експериментує з прийомами впливу на нього, спонукаючи до діалогу, викликаючи найрізноманітнішу реакцію. Такими індивідуально-авторськими прийомами, характерними для мандрівної прози Надії Сеньовської є широке використання іншомовних слів, сленгової лексики, okazіональних утворень, ідіолектів, специфічних засобів образності,

пейоративної та інвективної лексики, обценізмів, евфемізмів, сексуалізмів, іншої емоційної та експресивної лексики, ремарок, переданих в повному обсязі цитат та діалогів, засобів фольклорної поетики.

На сторінках травелогу Надії Сеньовської віднаходимо своєрідну ностальгію за довоєнними днями, як зазначає сама авторка, «коли нам було, виходить, не так і складно. Коли небо мирно синіло, а життя видавалося зрозумілим і безпечним. І, головне – передбачуваним».

Через два дні після того, як був написаний останній текст цієї книжки, війна прийшла у наш дім. І було багато тривоги, надій, молитов... Як і в інших рідинах. І тому ще яскравішими видаються спогади, якими Надія Сеньовська ділиться із своїми читачами.

Як зазначає дослідниця творчості Надії Сеньовської Марія Данилевич у передмові «Мандри народженої серед акацій» до збірки «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною» зазначає, що «Надія Сеньовська щедро ділиться з читачем своїм досвідом мандрів, спостереженнями, відкриттями, емоціями в максимально відвертій, подекуди навіть викличній манері. І, що цікаво, це зовсім не сприймається як гра, як спосіб привернути увагу чи спровокувати. Все в цій книжці природне, справжнє, засноване на здатності та вмінні помічати незвичайне у звичайному, радіти життю, захоплюватися, жартувати, іронізувати і, що дуже важливо, – любити» [60, с. 3].

Твір представляє собою цікавий зразок сучасного травелогу, складається з одинадцяти самодостатніх подорожніх записок, які разом створюють барвистий та жвавий образ України через призму особистих спостережень авторки. У цих записках Н. Сеньовська описує свої враження від відвідування різних міст і сіл України, їх культурних та історичних пам'яток, а також взаємодію з місцевими жителями.

У першому розділі «Акацієвий рай» [60, с. 6] авторка розповідає про своє родинне походження з маленького села Боднарівка, що на Хмельниччині, і описує культурні та релігійні особливості цього краю. Село занаселяли українці та поляки, що вплинуло на змішування традицій та

звичаїв. Обидва батьки також походять з цього села, що надає йому особливого значення для авторки. Надія Сеньовська згадує про польське коріння своєї родини та як воно переплелось з українськими традиціями. Місцеві жителі дотримуються стародавніх традицій та звичаїв, зокрема обрядів, пов'язаних з природою та релігією. За плітками, дівчата та молоді жінки ходять на світанні вмиватися росою для краси.

Авторка описує традиції ворожіння та інші звичаї, пов'язані з місцевими повір'ями. У взаємодіях між людьми важливу роль відіграє спілкування через спільні справи та події. Вона ділиться спогадами про свою бабусю та інші родинні історії. Розповідає про свої дитячі переживання, пов'язані з рідним селом та місцевими традиціями. Авторка з любов'ю описує рідний край, називаючи його «Акацієвий рай». Село зберігає старовинні традиції, що надає йому чарівного колориту. Взаємини між односельчанами та родичами описані через призму спільних обрядів та звичаїв. Спілкування між жителями будується на глибоких традиціях. Авторка ділиться інтимними спогадами про дитинство, родину та вплив бабусі на його життя. Ці спогади відображають глибокий зв'язок з рідним краєм та його культурою.

У другому розділі «Ялта – це щось! (звіт про відрядження)» [60, с. 19] авторка описує своє відрядження до Ялти, яке тривало чотири доби. Викладачка здійснювала науковий супровід студенток – учасниць II етапу Всеукраїнської олімпіади з педагогіки. Автор ділиться своїми емоціями, які охопили його, коли він дізнався про відрядження: розгубленістю, радістю, страхом. У процесі підготовки до поїздки автор стикається з бюрократичними труднощами, такими як отримання довідок та квитків. Комічний діалог з бухгалтерією відображає типові проблеми підготовки до відрядження. Протягом поїздки автор ділиться комічними епізодами, такими як пошуки туалету, що створює живу та гумористичну атмосферу розповіді.

Третій розділ присвячений подорожі у Євпаторію. У Крим авторка подорожує уже вдруге, оповідь починається з підготовки та опису процесів

вибору місця. Присутні також описи пейзажів, з характерним особистісним баченням та коментарями, кумедних історій та екскурсій.

У розділі 4-му, під назвою «Найкращий день народження», письменниця оповідає про свою поїздку в давно омріяні Чернівці. Тут ми також спостерігаємо за хронологією подій, які трапились з «головною героїнею», що створює так званий елемент присутності, та переживання емоцій від відвіданих місць та історій.

У наступних трьох розділах («Манівцями Луцька у пошуках щастя(звіт про перший день стажування – 28.10.2023)», «Подільський вояж. Вінниця», «Львівська казка навпаки»), авторка продовжує ділитись елементами культур міст, власними спостереженнями та, місцями, невдоволеннями, передає живі діалоги, описує пейзажі та місцеві колорити.

Восьмий розділ відзначається повторним відвідуванням Ялти, якій вже була присвячена окрема історія. Розповідь знову сфокусована на поїздку авторки разом зі своєю студенткою на Всеукраїнську олімпіаду з педагогіки. Вони їдуть поїздом з Тернополя до Сімферополя, зустрічають різних людей і діляться враженнями про подорож. Авторка з ентузіазмом описує свою радість від цієї поїздки, зазначаючи, що це вже другий рік поспіль Ялта їх чекає. Подорож описується у буденному, але живому стилі з елементами гумору та іронії. Наприклад, авторка згадує про важкі сумки з їжею, які вони приготували, а також про випадкові зустрічі з іншими пасажирками. Ці деталі додають динаміки та створюють атмосферу реальної подорожі. Текст насичений діалогами і спостереженнями, що допомагає краще зрозуміти настрій і характер персонажів.

Дев'ятий розділ – «Марічка з Драгобрата або дівчата не пропадуть! (звіт про фольклорну практику)», присвячений *«Моїм студенткам – найкращим в світі»* описує фольклорну практику студентів філологічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету, яку вони проходять у Карпатах. Подорож супроводжується розмовами про фольклорні звичаї, пісні та жарти.

У розділі «Х. Дівоча пам'ять, жіночі таємниці» авторка розповідає про несподівану подорож до моря з подругою та її сім'єю. Вона зазначає, що цього разу подорож відбулася без попереднього планування. У подорожі авторка спостерігає цікаві місцевості та події, такі як незвичайні назви населених пунктів, незручності в дорозі, веселі ситуації та іронічні примітки. Авторка демонструє своє розуміння гумору та гострих спостережень, використовуючи їх для створення живого настрою подорожі. Вона зосереджується на деталях та невеликих епізодах, що робить текст легким та приємним для читання, надаючи йому характер тревелогу.

Останній розділ «ХІ. Спека. Дощі. Весілля» [60, с. 50] авторка розповідає про традиційність та особливості життя у селі, зокрема у своїй рідній Боднарівці. Символічно, що розповідь як розпочинається описом рідного краю, так ним і завершується. Вона звертає увагу на цікаві енергозберігаючі технології, які використовувалися вже у минулому для будівництва. Зокрема, вона згадує, як з болота робили блоки для будинків, що дозволяло зберігати прохолоду влітку та тепло взимку.

Авторка також розповідає про особливості місцевої культури, про відкритість та гостинність мешканців села. Вона описує спекотні літні дні, коли найкращим відпочинком є риболовля, та надає жартівливий коментар щодо нелегкості цього заняття.

Оповідь також розповідає про підготовку до весілля двоюрідної племінниці авторки, Віти. Вона згадує традиційний обряд вінків, який відбувся у суботу, і саме весілля, яке відбулося в неділю. Описує сюжет із віночком, барвінком та весільними традиціями, надаючи читачеві можливість поглибитися в атмосферу села та його життя.

У цілому тревелог поєднує в собі елементи нефікційної прози, емоційний наратив та особистий погляд авторки на світ навколо. Цей твір відзначається відвертістю та щирістю оповідання, а також вдало підкреслює унікальний стиль авторки. З літературної точки зору, у текстах

використовується проста і зрозуміла мова, що робить його легким для читання і сприйняття.

Надія Сеньовська, відома своїми глибоко особистими і в той же час універсальними наративами, у своєму творі відтворює картину України перед війною, надаючи читачу можливість зануритися у світ, який уже не існує.

Твір «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною» слугує не лише як літературний документ, а й як джерело аналізу національної самобутності та її вираження через мову, традиції, повсякденне життя та святкування. Висвітлення життя українців полягає у виявленні тих витончених штрихів та ідей у сюжеті, які допомагають сформуванню більш повного уявлення про те, як нація розуміла та виражала свою ідентичність у часи, що передували майбутнім подіям.

У творі спостерігається відсутність прагнення до створення ефекту сценографізму або кадровості, що вказує на відсутність динамізму, але наративної вправності. Замість цього, авторка зосереджується на передачі ефекту присутності, що дозволяє читачеві відчувати себе «тут і зараз». Її репортаж «Ялта - це щось!» становить особливий інтерес, демонструючи оригінальний стиль, характерний для «нової журналістики», з використанням емоційних вигуків, незвичайних знаків пунктуації як «(!)» або «(I)», іронічних доповнень та візуальних матеріалів в тексті. Авторка не вагається використовувати графічні ігри словами, додавати іронію та двомовні жарти у своїх розповідях про подорожі.

З огляду на саме унікальне поєднання жанрових елементів та авторських «шпильок», які включають у себе сленгізми, звуконаслідування та розкутість у висловлюваннях, «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною» відзначаються своєрідністю та оригінальністю.

Твір Надії Сеньовської відрізняються від типових описів природи або міських пейзажів, натомість вони жваво відтворюють повсякденне життя в її рідному селі Боднарівка, збагачене історіями з родоvodu. Наприклад, у

розповіді «Акацієвий край», авторка майстерно вплітає журналістські нотатки з життєвими оповіданнями та гумористичними анекдотами.

Історичний контекст довоєнної України відображається в спогадах авторки про цей період. У ті дні Україна переживала рухливий політичний, соціальний та культурний розвиток, хоча, за словами у передмові, життя тоді видавалося стабільним та передбачуваним.

Вплив цих обставин на наратив і перспективу Надії Сеньовської проявляється в контрасті між спокійними, безтурботними днями довоєнного періоду та настанням війни, яке стало неймовірним шоком для багатьох. Ці події викликали у авторки бажання поділитися спогадами про минуле, що стало ще більш цінними через конфлікт, що охопив країну.

Однією з ключових тем твору є дослідження та представлення національно-культурної ідентичності України. Надія Сеньовська майстерно поєднує свої особисті враження з історичними та культурними реаліями регіонів, які вона відвідує. Наприклад, у своєму звіті про подорож до Чернівців, авторка віддзеркалює національні проблеми, які часто турбують свідомих українців: *«Дорогою помітили великий будинок. «Московська поліклініка». Я не повірила своїм очам. І тут москалі кляті! Правильно не повірила: «Міська...». Буває ж...:-)»* [60, с. 15].

Надія Сеньовська вдало відтворює національно-культурну ідентичність не прямим способом, а через описи, гумор, діалоги та інші літературні засоби. Вона використовує специфіку жанру травелогу для створення живого зображення української культури та традицій, вражень від мандрівок та спілкування з місцевими мешканцями.

Аналіз культурних звичаїв та спадщини минулого висвітлюється і в уривку з оповіді про фізіологічну практику у Карпатах. Наприклад: *«Гуцули у її розповідях поставали веселими людьми: «Грали на дрімбі, на гребінці, на листку. Забавлялися чим могли!»», «Ще вразила сумна констатація: «Гуцулок видавали заміж у 14 років. Чому видавали? Бо не кожна хотіла у 14 заміж»»* [60, с. 45]. Підкресленням автентичних елементів та особистих

спогадів господині музею гуцульської господарки вона вдається до створення живописного зображення сільського життя та традицій українського села. Описані страви та розваги гуцулів демонструють не лише кулінарні особливості регіону, а й його народні звичаї та культурні традиції. Порівняно з цим, згадка про шлюби в 14 років говорить про складні соціальні реалії минулого, які розкривають дисонанс між традиціями та індивідуальною свободою.

У своїх оповіданнях Надія Сеньовська часто використовує іронію та гумор для висвітлення різних аспектів сучасного українського суспільства. Це не лише додає тексту жвавості та емоційної насиченості, але й допомагає авторці критично оцінити соціокультурні процеси, що відбуваються в країні. Наприклад, описуючи перший день стажування у Луцьку, вона зауважує: *«Отож дев'ята тридцять, ми біля головного корпусу Східноукраїнського національного університету імені Лесі Українки. Вражає. Шикарна будівля! І пам'ятник. Чомусь – Шевченка, а не Лесі Українки. Всередині захоплення потроху розсіюється. Таке враження, що єдине нове на цих поверхах – таблички із написами»* [60, с. 7].

Крім того, книга містить живі діалоги та сцени з життя, які переповнені іронією та гумором. *«Мій організм не витримав таких стресів і попросився «туди, куди навіть цар пішки ходить». Але місцезнаходження цього об'єкта місцеві тримали в таємниці. Добре, що я вмію читати! За окремими вказівниками визначила напрямок руху. Спустилася сходами кудись наче в криницю. Внизу виявила жадані двері з написом «М/С», які.. підпирала швабра. Так. звичайна дерев'яна швабра. на ручці якої було чіткими буквами виведено «ТУАЛЕТ». Добре. хоч із середини цей «кабінет» не на швабру закривався.. :-))»* [60, с. 4]. Це додає тексту динамічності та інтриги, роблячи читання захопливим і непередбачуваним. Надія Сеньовська вміло використовує деталі для створення реалістичного зображення, що дозволяє читачеві відчувати атмосферу кожного відвіданого місця. Також використання нестандартних пунктуаційних знаків та імітованих смайликів додає тексту

живості та емоційної насиченості. Завдяки такому стилю письма, читач відчуває себе у центрі подій, переживаючи кожную пригоду разом з авторкою.

Зауважимо, що зі сторінок книжки в якомусь шаленому калейдоскопі життя постає дуже різноманітна, барвиста, місцями не дуже доглянута, весела, безтурботна, трохи містична довоєнна Україна, яка для авторки починається з Боднарівки, невеликого села на Хмельниччині, звідки родом її батьки, а, значить, – і вона сама: *«... наше село відрізняється від усіх тим, що у ньому скрізь по межах і вздовж вулиць ростуть акації: старі високі дерева і молоденькі стрункі прутики. Їх не рубають просто так, бо деревина акацій вельми цінується у нашому краї. Вона чудово підходить для будівництва, адже стовбури рівні й міцні. Тому село наче лежить під другим небом – акацієвим. Коли весною цвітуть над Збручем яблуні та вишні, високі горді дерева ледве починають розпускатися і виглядають як сторожа. А на початку літа Боднарівку наповнює запаморочливий аромат і випадає м'який білий сніг із пелюсток»* [60, с. 7].

Оповідь ведеться не вимушено, з дотепністю: *«У Боднарівці здавна жили українці й поляки, тому коли дівчина виходила заміж, то починала ходити до тієї ж церкви, що й родина чоловіка. Я, коли досліджувала наше родовідне дерево, сміялася, що моя мама мала б молитися в костьолі, на що вона резонно відповідала: «Відколи я вийшла за твого тата – ні». Українське і польське коріння нашого роду переплелось щільно. Так, я – полячка на чверть, причому і з боку мами, і тата. Гжибовська. У нас усі між собою родичі. Все село.*

Крім того, майже всі мої земляки походять від чаклунок та ворожбитів... Принаймні, про багатьох старших жінок старші ж чоловіки висловлюються: «От відьмета!» [60, с. 7].

Цікавими, на нашу думку, є записи дитячих перлин, які авторка описує, зберігши дитячу зацікавленість, щирість, безпосередність:

«Так, Радуся всім охочим слухати розповідала: «Пішли ми в гості до тьоті Оксани, дяді Володі та Іванка 10 (знайоме подружжя, живе у

Тернополі). Я з тим хлопчиком гралася. І мені в них дуже сподобалося. А потім Тьотя Оксана спитала мене чи буду я в неї за невістку. Ну і що я мала казати? В мене ж є Богданчик! І я промовчала...

Хочу наголосити: промовчала, а не відмовилася!» [60, с. 10].

Перед читачами постає цілий світ дитячої безпосередності, щирості: *«П'ятирічний Андрійко, син моєї двоюрідної (це по мамі, по татові вона дальша родина) сестри, взагалі над проблемами життя і смерті задумався:*

— Мамо, а чого твоя бабка Ганя (його прабабуся) не вмирає?

— Не знаю, синочку. Вона ще чується в силі, ще живе.

— Та вона має тільки один зуб! Во татова бабка з трьома зубами померла, а ця коли?» [60, с. 10].

Треба сказати, що образ акації у книжці наскрізний. Письменниця народилася «подоляночкою» (це теж цитата), росла і формувалася серед природи і людей цього красивого краю, тому бачить і малює Україну очима і словами подолянки. Так, вона захоплюється морськими краєвидами і покрученими, як серпантин, вуличками Ялти, херсонським степом і старовинними українськими містами Луцьком, Львовом, Чернівцями, горами Карпатами і горами Криму, її бентежить запах моря і карпатського різнотрав'я, але з-поміж всього того постійно виринає, мабуть, підсвідомий образ акації як символу її Надзбручанського Поділля. Вона згадує її навіть там, де панують пальми, а акацій немає, наприклад, у Ялті. Мандрі Надії Сеньовської пахнуть домом. І це ще одна сильна і жива сторона її письма.

А ще – це тексти про те, як вдало можна поєднувати роботу і відпочинок, діяльно й одночасно романтично любити Батьківщину, долати надумані й ненадумані страхи, виховувати доню й кохати чоловіка, вміти вигравати олімпіади, збирати фольклор, їздити на стажування і сприймати все це як подарунки долі, з одного боку, а з іншого, – самій собі і своїм близьким такі подарунки організовувати. Це дивовижний сплав невинного романтизму і здорового прагматизму, який парадоксальним чином співіснує і в текстах, і в образі та особі їх автора. Як в тих акаціях, що

є і другим небом, і цінною деревиною водночас.

Отже, травелог Надії Сеньовської також є засобом висвітлення соціокультурних реалій сучасної України. Її діалоги та описи часто пройняті іронією щодо різноманітних аспектів життя в Україні, відображаючи складність та суперечливість сучасної української реальності. Твір є важливим внеском у сучасну українську літературу.

Загалом, через поєднання різноманітних літературних засобів і використання жанрових особливостей травелогу, Надія Сеньовська успішно передає й глибоко аналізує національно-культурну ідентичність України, роблячи її образ живим та цікавим для читача.

Висновки до розділу II

В аналізі жанрово-стилістичних особливостей українських травелогів можна виділити кілька ключових аспектів, які чітко визначають цей літературний жанр. Вивчення таких творів, як «Мексиканські хроніки. Історія однієї мрії» Макса Кідрука та «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною» Надії Сеньовської, дозволяє наголосити на використанні різних наративних структур. Деякі автори віддають перевагу чіткій хронологічній послідовності, тоді як інші вибирають фрагментарну мозаїчну композицію, що забезпечує багат шаровість розповіді. Така структура сприяє глибшому зануренню в контекст подорожей та культурних реалій.

Інтеграція документальних матеріалів, як-от карт, історичних довідок, фотографій та легенд, додає текстам достовірності та поглиблює розуміння описуваних подій і місць. Наративи від першої особи, що часто зустрічаються в таких творах, дозволяють авторам створити ефект присутності, надаючи читачам можливість відчувати переживання та рефлексії мандрівника з перших рук.

Також важливим аспектом є акцент на культурних та історичних реаліях. Автори детально зупиняються на культурних особливостях відвідуваних регіонів, описуючи традиції, звичаї, історію та соціальні контексти, що дозволяє читачам краще зрозуміти та оцінити багатство та різноманітність культур.

Використання емоційно забарвленої лексики та образних засобів мови, таких як метафори, епітети, порівняння та гіперболи, створює живі та насичені емоційні образи, які роблять текст більш виразним і захоплюючим. Поєднання особистих переживань з об'єктивними описами дозволяє читачам отримати повну картину описуваних подій та місць, забезпечуючи глибоке й різнопланове сприйняття тексту.

Загалом, українські травелоги становлять собою багатий і виразний жанр, який не лише збагачує читачів знаннями про нові місця та культури, але й спонукає до рефлексії над власним досвідом і сприйняттям світу. Використання різноманітних жанрових і стилістичних прийомів робить українські травелоги не тільки інформативними, а й художньо вартісними, здатними викликати глибокий емоційний відгук.

РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЖАНРОВОЇ СПЕЦИФІКИ ТРАВЕЛОГУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Теоретичні поняття про травелог і методика їх засвоєння

Травелог як жанрово-стильове явище посідає особливе місце в сучасному літературному процесі, оскільки поєднує в собі художній, документальний, публіцистичний та есеїстичний компоненти. У літературознавстві травелог визначають як різновид мандрівної прози, у якій відображено суб'єктивний досвід подорожі автора, його спостереження за простором, культурою, людьми, а також внутрішню рефлексію щодо побаченого. На відміну від класичних подорожніх нотаток або путівників, травелог не обмежується фіксацією маршруту чи описом географічних об'єктів, а зосереджується на особистісному сприйнятті світу, формуванні авторської позиції та осмисленні власної ідентичності.

Зауважимо, що ключовими теоретичними поняттями, необхідними для розуміння травелогу, є такі: подорож як наративна основа тексту; хронотоп дороги; образ мандрівника-наратора; суб'єктивність оповіді; взаємодія «свого» й «чужого» простору; мотив пізнання себе через Іншого. У травелозі важливу роль відіграє категорія простору, який постає не лише як географічна реальність, а як культурний, історичний і ментальний феномен. Час у травелозі, як правило, має фрагментарний характер, підпорядковується логіці вражень і спогадів, а не лінійній хронології.

Жанрова специфіка травелогу виявляється у «відкритості композиції, поєднанні опису, роздуму, діалогу, есеїстичних відступів, автобіографічних елементів» [17, с. 22]. Мова таких текстів часто характеризується образністю, метафоричністю, емоційною насиченістю, наявністю інтертекстуальних зв'язків, що дає змогу розглядати травелог як форму сучасного авторського самовираження. У новітній українській літературі «травелог набуває особливої актуальності, адже відображає процеси глобалізації,

міжкультурної комунікації, осмислення національної та особистісної ідентичності» [17, с. 22].

Варто наголосити, що чинною навчальною програмою не передбачено вивчення жанру травелог, однак це жанр, який викликає зацікавлення у здобувачів освіти, адже, читаючи травелоги, діти пізнають світ, відкривають для себе нові незвідані світи, «умовно подорожують». Вважаємо, що методика засвоєння теоретичних понять про травелог у закладах загальної середньої освіти має ґрунтуватися на поєднанні теоретичного осмислення жанру з практичним аналізом текстів.

Зауважимо, що знайомство школярів із травелогами варто здійснювати поетапно. Так, на першому етапі доцільно актуалізувати читацький досвід учнів, звернувшись до знайомих їм форм подорожніх текстів (щоденників, блогів, мемуарів), що сприятиме усвідомленню специфіки травелогу як літературного явища. Важливо поступово вводити термінологію, пояснюючи поняття «травелог», «наратор», «хронотоп дороги», «суб'єктивна оповідь» у доступній для учнів формі. Наприклад, у межах уроків позакласного читання для загального ознайомлення учням доцільно пропонувати алгоритм визначення жанру травелог:

1. **Наявність подорожі** як сюжетної основи (реальної або внутрішньої, але прив'язаної до простору).

2. **Автор = оповідач = мандрівник.**

Чітко простежується суб'єктивна позиція автора.

3. **Поєднання описів і роздумів.**

Ландшафт → емоція → рефлексія.

4. **Документальність + художність.**

Реальні географічні назви, події, факти поєднані з образністю.

5. **Культурологічний аспект.**

Увага до традицій, мови, побуту, історії інших народів.

6. **Відсутність класичного конфлікту.**

Подія замінена процесом пізнання.

При цьому доцільно використовувати такі методи: бесіда («Чим подорож відрізняється від пригоди?»); обговорення тревел-блогів, есеїв, нотаток мандрівників. Цікаво було б в кінці бесіди поставити старшокласникам таке запитання для роздумів: «Чи кожен текст про подорож є художнім твором?».

Обговорюючи із старшокласниками жанрові особливості травелогу, словеснику варто наголосити на тому, що «травелог не є складним літературним жанром, тому в кожної людини, що мандрує, є шанс його написати» [17, с. 22]. Важливо пам'ятати, що це має бути перш за все особистісна історія, тобто обов'язково з описом власних вражень та думок від зустрічі з якимсь об'єктом чи місцем, а не лише переліком відвіданих місць.

Зауважимо, що ефективним також при ознайомлюванні школярів із жанром травелог є використання порівняльного аналізу, зокрема зіставлення травелогу з нарисом, есе, автобіографічною прозою або репортажем. Такий підхід допомагає учням усвідомити жанрові межі та особливості травелогу, сформувати вміння визначати його характерні ознаки. Значну роль у засвоєнні теоретичних понять відіграє робота з текстом: аналіз композиції, образу оповідача, способів опису простору, авторських рефлексій та емоційних оцінок.

Доцільним, на нашу думку, також є застосування інтерактивних методів навчання: дискусій, проблемних запитань, роботи в групах, створення ментальних карт, що систематизують теоретичні знання. Особливу ефективність має творча діяльність учнів – написання власних мінітравелогів, щоденникових записів подорожей, есе про уявну або реальну мандрівку. Така практика не лише закріплює теоретичні поняття, а й розвиває мовленнєву компетентність, креативне мислення та здатність до рефлексії.

Після того, коли старшокласники засвоять теоретичні аспекти, то варто запропонувати для читання травелоги. Доцільно було б дати можливість

школярам самим обирати тексти для читання. Словесник, на нашу думку, може запропонувати перелік: «Лексикон інтимних міст» Юрія Андруховича, «Дорога святого Якова» Дзвінки Матіяш, «Мексиканські хроніки. Історія однієї мрії» Макса Кідрука, «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною» Надії Сеньовської.

Обговорюючи з учнями прочитані твори, вчитель може запропонувати усну вправу: «Знайти в тексті ознаки травелогу та довести жанрову приналежність». Або ж: Доведіть, що «Лексикон інтимних міст» Юрія Андруховича є травелогом. Свою відповідь побудуйте за планом:

1. Автор і оповідач
2. Простір і маршрут
3. Культурні спостереження
4. Суб'єктивність викладу

Останнім етапом роботи над травелогами буде творчо-релексивний етап. Під час якого доцільно запропонувати систему творчих вправ (практична робота, розвиток мовлення): написання міні-травелогу; створення карти подорожі героя; порівняльний аналіз кількох текстів.

Варто зауважити, що неабияка роль у набутті знань з теорії літератури відводиться узгодженій роботі словесників обох літератур – української та зарубіжної. Майже всі «теоретичні поняття, з якими учні знайомляться в курсі української літератури, вивчаються на уроках зарубіжної літератури» [65, с. 112]. Це дає можливість розкривати сутність понять ширше й урізноманітнити види вправ для їх глибокого засвоєння, застосовувати різні методичні прийоми роботи над теоретичним матеріалом. Учителеві української літератури потрібно добре знати програми і підручники із зарубіжної літератури, щоб спланувати роботу щодо засвоєння знань із теорії літератури. У формуванні системи знань слід погоджено використовувати наочність трьох видів: словесна (матеріал художніх творів), зразки суміжних мистецтв (музика, живопис, графіка) та текстові й графічні таблиці.

Для формування теоретико-літературних понять використовуються і картини художників. У зразках образотворчого мистецтва і в художньому творі учень зустрічає чимало спільного: тема, композиція, портрет, пейзаж, художня деталь тощо. Розглядаючи картину, учні доходять висновку, що та ж сама тема, ті ж образи, та ж ідея можуть бути передані за допомогою різних засобів. У літературі – словом, на картині – за допомогою фарби, лінії, світлотіней. У такий спосіб «учитель підводить учнів до розуміння специфіки художньої літератури як словесно-образного засобу висловлення думок» [65, с. 115]. Отже, при знайомстві старшокласників на уроках позакласного читання доцільно використовувати світлини, картини тих місцевостей, які описані у травелозі.

Програми з української та зарубіжної літератур «передбачають послідовне формування в учнів навичок аналізу й оцінки художніх творів, вивчення необхідних понять із теорії літератури» [65, с. 120]. Якщо вчитель української літератури започатковує знайомство з окремим елементом теорії літератури, то вчитель зарубіжної літератури закріплює ці відомості в курсі вивчення предмета або навпаки. Тут потрібне узгоджене планування навчального матеріалу. У контексті цього доречним буде ознайомлення учнів із жанром травелог і на уроках зарубіжної літератури.

Переконані, що найважливішим етапом засвоєння знань старшокласників про травелог є детальний аналіз творів, адже без обговорення твору вчителеві не вдасться зацікавити учнів, а, отже, теоретичні знання про травелог не будуть засвоєні. Наголосимо, що автори сучасних вітчизняних навчальних посібників з методики викладання літератури Б. Степанишин [63] та Є. Пасічник [49] надають проблемі шкільного аналізу художнього твору чи не найбільшу увагу. Б. Степанишин, добре знаючи типові недоліки шкільної практики висуває такі методичні засади аналізу тексту [63, 201–220]:

– в основі аналізу художнього твору має бути його текст, а не літературознавчий чи методичний посібник;

- розкриття умовності підтексту та інших аспектів ідейно-художнього змісту твору, зокрема, – функціонального значення художніх засобів, їхньої фактури;
- мистецьке, а не вульгарно-соціологічне чи побутове трактування змісту твору;
- подолання наївно-реалістичного підходу до художнього тексту;
- теорія літератури – своєрідний комплекс аналітичного процесу;
- мета аналізу – розвиток естетичних читацьких смаків школярів;
- варіативність аналізу, подолання методичного й літературознавчого стереотипу (одноманітність в аналізі літературного твору вбиває цікавинку, живу творчість і перетворює вчителя в чиновника від методики).

Загалом погоджуючись з наведеними принципами, зауважимо: мета шкільного літературознавчого аналізу художнього твору не обмежується розвитком естетичних читацьких смаків школярів – вона значно ширша. Аналіз твору займає, умовно, друге місце у викладанні літератури після його читання. Під час аналізу ми «реалізуємо всі завдання, що стоять перед учителем – виховуємо, навчаємо, розвиваємо. Прагнучи ширше пізнати текст, ми щоразу розглядаємо його певний аспект: відображену історичну правду, психологічну заглибленість у внутрішній світ людини, суспільно важливу ідею національно – і морально-етичну цінність. Проте, справді, завжди постійною складовою мети аналізу має бути формування естетичного читацького смаку учня» [63, с. 187].

Наголосимо, що при опрацюванні на уроках позакласного читання травелогів необхідно дотримуватися усіх принципів роботи на епічним твором. Так, на першому етапі літературної освіти діти легко сприймають фабулу твору та вчинки персонажів. Словесник має навчити їх пов'язувати фабулу із сюжетом та конкретно-історичними явищами дійсності. Поступово треба звертати увагу й на поза сюжетні елементи композиції, передусім на описи, назву твору. Вчинки героїв треба пов'язувати з внутрішнім світом

персонажа та з його становищем. Для розуміння учнями ідейного змісту твору доцільно формувати в них власну емоційну оцінку зображеного в тексті.

На другому етапі літературної освіти, коли у старших підлітків загострюється увага до власного «я», вони із зацікавленням ставляться до внутрішніх драм героїв, їхніх психологічних стресів. Тому дуже важливо акцентувати увагу на характеристиці конфлікту, який лежить в основі сюжету. В ідейному змісті твору треба підкреслювати активну громадянську та морально-етичну позицію твору.

На третьому етапі, у пору ранньої юності, старшокласники шукають в епічному творі ситуацію морального вибору, самопізнання. Отже, слід уважно розглядати засоби психологізму, використані письменником, так звані вічні питання та злободенну проблематику твору.

На думку багатьох вчених-методистів, «найслабшим місцем шкільного вивчення епічного твору залишається дослідження його мови – мовлення персонажа і мовлення автора. На це просто не вистачає часу, та й учням це не так цікаво, як стежити за поворотом сюжету» [63, с. 199]. Г. Токмань «бачить вихід в увазі до мовленнєвої деталі, до підтексту фрази, образного висловлювання, прислів'я, діалектизму. Від них можна відштовхнутися, щоб через мову прийти до визначення риси характеру героя або авторської оцінки зображуваного» [65].

На всіх етапах літературної освіти потрібно аналізувати всі складники епічного твору, але не повністю, а з різним ступенем заглиблення й докладності.

Розглянути епічний твір у класі можна за одним із типів шкільного аналізу (цілісний, композиційний, по образний, проблемно-тематичний, структурно-стильовий).

На основі спостережень за змістом художнього твору слід «висловитися про його зміст і значення» [63, с. 15].

Ці рекомендації можна записати в зошит і проговорювати вголос чи про себе під час використання. Зосередитись на складниках цієї роботи вчителю, як і учням, допоможе знання загальної структури проблемно-тематичного аналізу, що передбачає такі вузлові питання:

1. Первинне враження від прочитаного.
2. Співзвучні (або протилежні) думки.
3. Носії проблем твору й засоби виразності в ньому.
4. Художня майстерність автора.
5. Проблематика твору.
6. Типологічні зв'язки з іншими художніми творами.
7. Загальне враження від прочитаного.

Переведення цього алгоритму в загальну систему завдань і запитань має такий вигляд:

1. Скажіть, що вас найбільше стурбувало (вразило, зацікавило, сподобалось тощо) у творі. Поділіться своїми враженнями.
2. Назвіть, які думки з твору зацікавили вас, співзвучні з вашими?
3. Навпаки: поясніть, які з них суперечать вашим поглядам.
4. Вкажіть героїв (чи події), які найбільш яскраво виражають ці думки.
5. На прикладах з твору покажіть майстерність автора у розкритті проблем, порушених у творі. Знайдіть у тексті художні особливості, властиві цьому письменнику.
6. Назвіть провідні ідеї твору. Поясніть свій вибір.
7. Вкажіть твори, де виражені схожі думки та почуття.
8. Розкажіть про подібні приклади з життя.
9. Поясніть своє ставлення до проблем, порушених у прочитанні твору.

Застосування цієї системи завдань до вивчення конкретного твору наповнює їх індивідуальністю митця та його образів, саме «цією» проблематикою і відповідними способами її осягнення. Найбільше це

стосується, звичайно, прозових творів. Переконані, що словесник при ознайомлюванні старшокласників із травелогом має цю систему враховувати.

У старших класах важливою формою роботи є переказ-витаг, який теж доцільно використовувати, обговорюючи травелоги. Учні застосовують його, аналізуючи твір, на підтвердження тез, які проголошують. Переказ-витаг буде дуже важливим під час проведення літературного диспуту: переконливішим буде виступ старшокласника, який краще володіє текстом. Оскільки широке цитування епосу займає багато часу, переказ-витаг звучить вагомніше й застосовується оперативніше. Г. Токмань додає ще такий вид переказу, як художній. Його «особливість полягає в тому, щоб зберегти художні образи тексту при переказуванні – не всі, але обов'язково ті, які видалися учневі найяскравішими. Це найскладніший вид переказу, бо естетичне почуття розвивати нелегко і дається воно не всім. Проте цінність художнього переказу найвища, адже він максимально наближає школяра до мистецтва слова» [65, с. 110].

Доцільними тут також будуть такі прийоми, як усного малювання, складання кіносценарію, складання маршруту подорожі тощо. Прийом усного малювання методисти рекомендують для роботи з підлітками, особливо молодшими. Він розвиває відтворюючу уяву. Учитель добирає уривки з описом конкретного простору. Завдання спочатку обмежується словесним малюванням однієї картини. Згодом воно ускладнюється: необхідно намалювати в уяві й описати побачене як серію картин.

Прийом складання кіносценарію зумовлений сучасним дитячим захопленням кіно і покликаний захопити учнів літературою як суміжним видом мистецтва. Назва, звичайно, умовна. Гра у сценаристів передбачає: вибір уривка (або цілого твору малого епічного жанру) для екранізації, виділення в тексті головних епізодів, перелік героїв фільму, аналіз тексту кожного епізоду, написання сценарію. Сторінка ділиться на три графи: у першій описуємо місце подій; у другій – зміну планів зображення – «кадрів»;

у третій – звукове оформлення епізоду. Як і усне малювання, складання кіносценарію розвиває відтворюючу уяву дітей на вищому рівні.

Зауважимо, що системне вивчення на уроках позакласного читання жанру травелог у старших класах забезпечує поєднання теорії, аналізу й творчості, відповідає віковим особливостям учнів та сприяє формуванню сучасного читача, здатного осмислювати літературу як простір культурного діалогу.

Отже, засвоєння теоретичних понять про травелог потребує цілісного методичного підходу, що поєднує літературознавчий аналіз, міжпредметні зв'язки (географія, історія, культурологія) та активну творчу діяльність учнів. Такий підхід сприяє глибшому розумінню жанру, формуванню стійкого читацького інтересу й розвитку особистісного ставлення до художнього тексту як способу пізнання світу і самого себе.

3.2. Літературна подорож як метод вивчення травелогу

Технологія «освітні подорожі» цікава перенесенням уваги з придбання конкретних знань про світ на освоєння різних способів пізнання світу, зануренням в історію і культуру людства за допомогою тісного контакту з реаліями життя. Ця технологія спрямована на розвиток особистості, розкриття її творчого потенціалу в процесі освоєння культури. Можна використовувати освітню подорож, переслідуючи таку мету, як розширення загальної картини світу школяра й успішне самовизначення в ньому; прищеплення навичок дослідницької роботи, а також уміння працювати в команді; отримання знань, умінь, навичок і орієнтації на подальше використання в просторі культури в процесі самостійної діяльності, самоактуалізації. В освітній подорожі важливо не досягнення з однаковим успіхом певного результату всіма його учасниками, а особистісне

зростання кожного за його силами і можливостями на шляху вирішення проблем. У когось зі школярів освітні подорожі викликатимуть інтерес до дослідницької роботи, хтось, осмислюючи текст культури, напише есе, у когось виникне інтерес до певного пласту культури.

У результаті «у свідомості учнів має виникати цілісний фрагмент картини світу, що реконструюється мандрівником. Місто (як простір людської культури) надає великі можливості для дослідження, воно є інформаційною системою, яка містить величезну кількість вербальних та невербальних текстів культури» [65, с. 176].

Важливим засобом розвитку активності, самостійності школярів у пошуках нового є літературні екскурсії. Якщо освітня подорож надає можливість освоєння різних способів пізнання світу способом занурення в історію і культуру людства за допомогою тісного контакту з реаліями життя, то літературні екскурсії допомагають глибшому ознайомленню безпосередньо з місцями, де жили й працювали видатні письменники, з пам'ятками мистецтва, з літературномеморіальними музеями.

Такі екскурсії дають учням можливість наочно уявити життя письменника або його героїв, ту епоху, події, яким присвячений художній твір. Особливо під час вивчення жанру травелог є можливість для застосування цього прийому. Відвідуючи місця, описані автором, можна перейняти і зрозуміти ту атмосферу, в якій перебував літературний герой. Звісно, знання, здобуті самостійно, зберігаються в пам'яті учнів набагато довше, ніж ті, що отримані в готовому вигляді. А розумова діяльність ученого є тією ж самою, що і розумова діяльність п'ятикласника, який намагається осмислити закономірності мовних відносин. Дослідження (як метод навчання на уроках літератури) також може організувати пошукову, пізнавальну діяльність учнів шляхом постановки пізнавальних і практичних завдань, що вимагають самостійного творчого рішення.

Цільові установки уроку-дослідження з літератури: удосконалення духовно-моральних якостей особистості, виховання почуттів любові до

багатонаціональної Батьківщини, шанобливе ставлення до літератури, до культур інших народів. Метапредметні цілі: розуміти проблему, структурувати матеріал, підбирати аргументи для підтвердження власної позиції, формувати висновки; самостійно організовувати діяльність у групі, брати на себе ініціативу в організації спільної роботи; брати участь у колективному обговоренні проблем; володіти монологічною та діалогічною формами мови; здійснювати розширений пошук інформації з використанням ресурсів бібліотек та інтернету; навчитися основам реалізації проектно-дослідницької діяльності.

Предметні цілі: аналізувати літературний твір; розуміти пафос літературного твору; формувати власне ставлення до твору, давати власну інтерпретацію літературних текстів; писати твір на теми, пов'язані з тематикою, проблематикою вивчених творів. Якщо в традиційному процесі джерелом знання є вчитель, то під час застосування цього методу у вчителя зовсім інша роль – тьютора. Діяльність вчителя на уроці-дослідженні зводиться практично до мінімуму, зате цьому передуює велика, кропітка робота з підготовки такого уроку. «Головна мета дослідницької роботи – навчити активному універсальному способу отримання знань і розвинути особистість у процесі навчання. Дослідницькою робота на уроках літератури, як правило, є групова робота, яка передбачає колективний пошук» [65, с. 187]. Часто учнів об'єднують у групи за принципом «сильний – слабкий». Іноді за такого об'єднання не виграє ні той, ні інший: слабкий здебільшого отримує знання, якими з ним ділиться сильний. Нерідко слабший учень просто не наважується висловити свою думку, покладаючись на те, що більш успішний у навчанні однокласник краще знає, як вирішити поставлене перед ним завдання. Тому об'єднання партнерів із різним інтелектуальним рівнем доцільно тільки в рідкісних випадках і вимагає певної організації: треба так організувати спільну діяльність таких партнерів, щоб вона змушувала працювати всіх. Наприклад, це відбудеться тоді, коли результат оцінюється по тому, наскільки активні всі учні. Або завдання для групи дається таким

чином, що кожен отримує свою «ділянку роботи», і досягти результату можна тільки за умови, що кожен виконає свій фрагмент загального завдання. У групи учні об'єднуються до уроку, приблизно по 4–5 осіб у кожній. Групи створюються різнорівневі, об'єднання відбувається за бажанням учнів. Кількість груп залежить від теми уроку і його цілей, від кількості художніх творів, запропонованих для дослідження вчителем.

Отже, розглянуті методи та прийоми сприяють глибшому вивченню жанру травелог не тільки на уроках позакласного читання, а й на заняттях із додаткової освіти (факультативах та курсах за вибором). Креативні технології сприяють саморозвитку особистості школяра, а специфічний освітній простір, створений учителем, стає результатом продуманого педагогічного впливу і є розвивальним середовищем, здатним змінити цільові установи особистості. Творчість учителя породжує творчість учня. Учитель змушений кожного уроку так планувати роботу та навчальну діяльність, щоб дати можливість учням проявити свої вміння міркувати, виявляти ініціативу і самостійність, щоб на уроці було місце для розумового напруження, винахідливості, творчості. Тільки таким чином можна зацікавити дітей, викликати позитивні емоції, сформувати школяра як читача. Без високої культури читання, наголошував В.О. Сухомлинський, немає ні школи, ні справжньої розумової праці. Читання є основою опанування всіх наук, розвитку людського інтелекту.

Літературна подорож як метод навчання посідає важливе місце в системі сучасних методів вивчення травелогу, оскільки органічно поєднує жанрову специфіку мандрівної прози з активною пізнавальною діяльністю здобувачів освіти. Сутність цього методу полягає у моделюванні уявної або умовної подорожі за маршрутом художнього тексту, під час якої учні послідовно «відвідують» простори, описані автором, аналізують культурні, історичні та психологічні контексти, а також осмислюють внутрішній шлях мандрівника-наратора.

Як метод вивчення травелогу літературна подорож ґрунтується на ключових ознаках жанру: домінуванні просторово-часового хронотопу дороги, суб'єктивності оповіді, поєднанні документальності й художнього вимислу, рефлексивному характері нарації. Залучення цього методу дає змогу учням не лише теоретично засвоїти поняття травелогу, а й відчувати його як форму особистісного досвіду, що відображає процес пізнання світу і себе в русі.

Метод літературної подорожі передбачає поетапну організацію навчальної діяльності. На підготовчому етапі вчитель актуалізує життєвий і читацький досвід учнів, звертаючись до теми подорожей, мандрів, змін простору, формує мотивацію до сприйняття тексту. Важливим є окреслення маршруту літературної подорожі – визначення ключових локацій, епізодів, образів, які стануть опорними пунктами аналізу травелогу.

Основний етап реалізації методу пов'язаний з безпосереднім «рухом» за текстом. Учні аналізують описані простори, простежують зміну настроїв і світоглядних установок наратора, звертають увагу на взаємодію «свого» й «чужого», особливості культурних контактів, символіку дороги. У цьому контексті доцільним є використання інтерактивних прийомів: роботи з картами (реальними або ментальними), створення маршрутних схем, таблиць спостережень, коментованого читання, дискусійних запитань. Такий підхід сприяє формуванню аналітичних умінь і розвитку просторового мислення.

Значною перевагою літературної подорожі як методу вивчення травелогу є її інтегративний потенціал. Вона забезпечує між предметні зв'язки з географією, історією, культурологією, мистецтвом, медіаграмотністю, що розширює контекст сприйняття літературного твору. Крім того, метод стимулює емоційно-ціннісне ставлення до тексту, оскільки учні залучаються до співпереживання авторів, співтворчості та рефлексії.

Завершальний етап літературної подорожі орієнтований на узагальнення та осмислення здобутого досвіду. На цьому етапі ефективними є творчі завдання: написання мінітравелогів, есе «Моя літературна подорож»,

створення мультимедійних презентацій, віртуальних путівників або щоденників мандрівника. Такі форми роботи не лише закріплюють знання про жанр травелогу, а й сприяють розвитку мовленнєвої компетентності, креативності та здатності до саморефлексії.

Тож літературна подорож як метод вивчення травелогу є ефективним дидактичним засобом, що забезпечує глибоке осмислення жанрової специфіки мандрівної прози, активізує пізнавальну діяльність учнів і сприяє формуванню цілісного уявлення про травелог як форму художнього осмислення простору, часу та особистісного досвіду. Використання цього методу відповідає компетентнісному підходу сучасної літературної освіти та орієнтоване на розвиток активного, рефлексивного читача.

Отже, технологія освітньої подорожі звертається до таких нетрадиційних способів пізнання, як культурна співбесіда, переживання, фантазування. Таке різноманіття форм пізнання дозволяє відтворити в процесі подорожі багатовимірну картину світу. Літературні екскурсії дають учням можливість зримо уявити життя письменника або його героїв, ту епоху, події, яким присвячений художній твір. На уроках-дослідженнях із літератури організується пошукова, пізнавальна діяльність учнів шляхом постановки пізнавальних і практичних завдань, що вимагають самостійного творчого рішення.

Висновки до розділу III

Ефективне вивчення жанрової специфіки травелогу можливе за умови опори на компетентнісний, діяльнісний та особистісно орієнтований підходи, які відповідають сучасним вимогам літературної освіти. Зазначені підходи забезпечують формування читацької, комунікативної, культурної та ціннісно-

сміслової компетентностей, а також сприяють розвитку критичного мислення й умінь інтерпретації художнього тексту.

Ключовими методологічними орієнтирами вивчення травелогу є усвідомлення його жанрових ознак, зокрема поєднання художнього й документального начал, образу мандрівника-наратора, хронотопу дороги, мотивів пізнання світу й самопізнання, культурного діалогу та рефлексії. Саме акцент на цих компонентах дозволяє учням досягнути специфіку травелогу як жанру, що відображає не лише зовнішній простір подорожі, а й внутрішній духовний шлях особистості.

Зауважимо, що значний методичний потенціал має використання інтерактивних форм і методів навчання, серед яких особливе місце посідає метод літературної подорожі. Його застосування сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, формуванню вмінь аналізувати текст у динаміці руху, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, просторовими координатами та світоглядними змінами героя. Такий підхід забезпечує цілісне сприйняття травелогу й підвищує інтерес до читання.

Переконані, що вивчення жанру травелогу доцільно поєднувати з міжпредметними зв'язками, зокрема з географією, історією, культурологією, мистецтвом і медіаосвітою. Це дозволяє розширити освітній простір уроку української літератури, актуалізувати культурний контекст текстів і сприяти формуванню в учнів цілісної картини світу. Водночас травелог виступає ефективним засобом виховання толерантності, емпатії та поваги до інших культур.

Залучення школярів до створення власних мандрівних текстів, есеїв, щоденників подорожей, віртуальних маршрутів або проєктів сприяє не лише глибшому розумінню жанру, а й розвитку мовленнєвих умінь, креативності та навичок самовираження.

Отже, теоретико-методологічні засади вивчення жанрової специфіки травелогу в закладах загальної середньої освіти мають ґрунтуватися на інтеграції літературознавчого аналізу, сучасних педагогічних підходів і

активної навчальної діяльності учнів. Така методична модель забезпечує ефективне засвоєння жанру трaвeлoгy, сприяє розвитку читaцькoї кyльтyри та фoрмyвaнню oсoбистoстi yчня, здaтнoї дo oсмислeння хyдoжньoгo тeкстy в ширoкoмy кyльтyрнoмy й eкзистeнційнoмy кoнтeкcтi.

ВИСНОВКИ

Травелог, як літературний жанр, існує на стику художньої літератури та публіцистичного наративу, охоплюючи оповіді про подорожі, відкриття нових місць, культур і зустрічі з незвіданим. У ролі засобу передачі особистих вражень і спостережень, травелоги слугують як дзеркало культурних, соціальних та історичних контекстів, в яких вони були створені. Від класичних мандрівок до сучасних експедицій, жанр розширюється, включаючи елементи мемуарів, наукової фантастики і авантюрного роману, що дозволяє авторам досліджувати глибинні теми ідентичності, самопізнання та взаємодії з зовнішнім світом.

Український травелог розвивався паралельно зі світовими літературними процесами, однак зберігав національну специфіку та ідентичність. Наприклад, після проведення селянської реформи у 1861 році, інтенсивне дослідження істориків та етнографів різних областей України спонукало до створення багатьох подорожніх творів. У художніх мандрівних нарисах Марка Вовчка, наприклад, у «Листах з Парижа» (1865) та «Уривках листів з Парижа» (1864–1866), представлено як реальні, так і вигадані подорожі.

Жанр травелогу в українській літературі часто включає елементи автобіографічності, історичного наративу. Зокрема, виявлено, що травелоги не тільки детально описують подорожі, але й передають національний колорит через особисте сприйняття автора, що дозволяє читачам відчувати унікальність відвідуваних місць. Прикладом такого втілення є травелог Надії Сеньовської «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною». Основна структура травелога включає просторово-часові рамки, які створюють логічну послідовність та завершення, а контраст між досвідом мандрівника і його звичним середовищем виявляє культурні відмінності. Додатково, дискретність оповіді, забезпечена поділом тексту на окремі частини,

полегшує зрозумілість і дозволяє читачам вільно переривати та продовжувати читання.

Дослідження проявів авторського світогляду та національно-культурної ідентичності в українських травелогах підтвердило, що сучасні автори активно використовують жанр для осмислення суспільних змін та власного місця у культурному процесі. Виявлення виразних ознак авторського стилю у травелозі «Мексиканські хроніки» підтверджує той факт, що Кідрук використовує літературний прийом самоідентифікації як головного героя, ефективно розмиваючи межу між художнім та документальним зображенням подорожі. Це наближає твір до нон-фікшн, збільшуючи його автентичність і ускладнюючи відрізнєння реальних подій від вигаданих. Через образ мрійника-авантюриста, який реалізує свій проєкт подорожі до Мексики, автор висвітлює своє бачення світу і прагнення до волі та нових відкриттів, що робить сюжет глибоко особистим і залучає читача в свій культурно-цивілізаційний досвід.

Проаналізувавши травелог Надії Сеньовської «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною» на прояви національно-культурних мотивів, виявлено, що зв'язок між внутрішніми факторами та вираження національної ідентичності знаходить своє відображення через детальний опис повсякденного життя, мову, традиції та святкування українців. Видільним прикладом є розповідь «Акацієвий край», де Н. Сеньовська використовує свої журналістські нотатки, анекдоти та історії з родоводу для відтворення колориту життя в селі Боднарівка. В розділі про подорож до Чернівців, авторка піднімає питання національних проблем, відображаючи турботи та аспекти національної свідомості. Цей підхід дозволяє глибше зануритися в специфіку української культурної ідентичності, показуючи, як внутрішні фактори впливають на формування та вираження національної ідентичності через літературне висвітлення.

Дослідивши формування сучасних тенденцій української літератури у жанрі травелогу, виявлено, що однією з основних тенденцій є поєднання

фактів та особистих вражень автора. Наприклад, у творах Максима Кідрука подорожі сприймаються як відкриття себе для автора, його розвиток та пошук сенсу життя, тоді як Надія Сеньовська ставить акцент на естетику відвіданих місць та культурні та історичні аспекти. Ще однією важливою тенденцією є звернення до культурної спадщини та традицій. Тревелоги сучасних українських авторів відображають тенденції глобалізації, де подорожі стають засобом взаємодії з різними культурами та національностями. Наприклад, у творі Максима Кідрука «Подорож на Пуп Землі» простежується нагромадження тексту детальними описами та насиченістю інформації, а Ірена Карпа у своєму тревелозі «Baby travel. Подорожі з дітьми, або Як не стати куркою» поєднує документальні описи з емоційно забарвленою лексикою та художніми засобами, що вказує на різноманітність стилів у сучасних тревелогах.

У ході дослідження було встановлено, що вивчення тревелогів в закладах загальної середньої освіти потребує особливого методичного підходу, зумовленого специфікою жанру, віковими особливостями учнів та вимогами компетентнісного навчання. Тревелог сприяє формуванню читацької, комунікативної, культурної, громадянської та ціннісно-смислової компетентностей, оскільки акцентує увагу на проблемах простору, ідентичності, культурної пам'яті, міжкультурного діалогу, осмислення власного місця у світі.

З'ясовано, що ефективне шкільне вивчення тревелогів передбачає поєднання теоретичного осмислення жанрових ознак із практичною діяльністю здобувачів освіти. Особливу роль у цьому процесі відіграють активні та інтерактивні методи навчання, зокрема метод літературної подорожі, який дозволяє моделювати рух за текстом, аналізувати хронотоп дороги, образ мандрівника-наратора, систему цінностей і рефлексій, закладених у творі. Такий підхід сприяє глибшому розумінню художнього тексту та підвищує мотивацію учнів до читання.

У роботі доведено, що жанр травелогу має значний інтегративний потенціал, адже його вивчення забезпечує міжпредметні зв'язки з географією, історією, культурологією, мистецтвом і медіаосвітою. Це розширює освітній простір уроку літератури, сприяє формуванню цілісної картини світу та розвитку критичного мислення здобувачів освіти. Водночас травелог є ефективним засобом розвитку емоційно-ціннісної сфери учнів, оскільки апелює до особистого досвіду, емпатії, здатності до рефлексії.

Встановлено, що важливою складовою методики вивчення травелогу є використання творчих завдань, спрямованих на створення учнями власних мандрівних текстів, есеїв, маршрутних схем, віртуальних путівників, щоденників подорожей. Такі види діяльності не лише поглиблюють розуміння жанрової специфіки травелогу, а й сприяють розвитку мовленнєвих умінь, креативності та навичок самовираження.

Отже, жанр травелогу в шкільному курсі української літератури постає як важливий засіб реалізації компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів до навчання. Його вивчення на уроках позакласного читання в старших класах сприяє формуванню активного, мислячого читача, здатного до осмислення художнього тексту в широкому культурному й екзистенційному контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Астрахан Н. Теорія літератури: основи, традиції, актуальні проблеми : навч. посіб. Київ : ЖДУ ім. І. Франка, 2021. 296 с.
2. Бандура О. Вивчення художнього твору// Українська література в загальноосвітній школі. 2003. № 5. С. 6–8.
3. Білецька Н. Жанр травелогу на українському книжковому ринку. Коло. 2013. №5. С. 41-44.
4. Білоус П. Вступ до літературознавства : навчальний посібник. Київ: Академія, 2011. 334 с.
5. Божко Л. Мотив подорожі та туристичної поїздки в українській літературі. Вісник НАККиМ. 2013. № 4. С. 231–236.
6. Бондаренко Т. Індивідуальний стиль Макса Кідрука. Молодий вчений. 2013. № 2. С. 54–57.
7. Брязгунова О. Подорожній нарис в сучасних українських газетах: тематична палітра та проблематика. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. : Філологічні науки. 2011. Вип. 25. С. 182–185.
8. Ващенко Г. Загальні методи навчання. Українська видавнича спілка, 1997. 441 с.
9. Гаврилюк Н. Література чи ні? Філологічні семінари. 2011. Вип. 14. С. 68–75.
10. Горбач М. Травелоги, або як писати про подорожі. URL: <http://www.chytomo.com/news/travelogi-abo-yak-pisati-pro-podorozhi>
11. Горб О. До проблеми структури уроків української літератури. Шляхи підвищення ефективності викладання української мови та літератури. К., 2000. С. 135–140.
12. Глушко О. Художня публіцистика: європейські традиції і сучасність: Монографія. Київ: Арістей, 2010. 189 с.

13. Гусева, О. Сучасний подорожній нарис: особливості трансформації старого жанру. Вісник Львівського національного університету. Серія Журналістика, 2014, Вип. 39, С. 221–226.
14. Джигун Л. Жанр літературного тревелогу в структурі мемуарів українських еміграційних письменників. Філологічний дискурс: Зб. наук. праць. 2017. Вип. 5. С. 35-48.
15. Джигун Л. Жанр літературного тревелогу в структурі мемуарів. Філологічний дискурс. 2017. Вип. 5. С. 35–48.
16. Джигун Л. Літературний тревелог як жанр мандрівної прози: походження та історичний розвиток. Південний архів. Сер.: Філологічні науки : зб. наук. праць. Херсон : ХДУ, 2017. Вип. LXXI. С. 24–29.
17. Дідух-романенко С. Подорожні нотатки: визначення, особливості, еволюція жанру. Коло, 2013, № 5, С. 22-25.
18. Дудченко Л. «Мандрівки без сенсу і моралі» Ірен Роздобудько в дискурсі тревелога. Образ. 2016. Вип. 4. С. 15–21.
19. Етимологічний словник української мови : у 7 т. редкол.: О. Мельничук та ін. Київ : Наукова думка, 2003. Том 4. 656 с.
20. Єременко О. Літературний образ у силовому полі синкретизму: на матеріалі української прози другої половини XIX – початку XX століття. Київ : Євшан-зілля, 2008. 320 с.
21. Зборовська Н. Сучасна масова література в Україні як загальнокультурна проблема. Слово і час. 2007. № 6. С. 3–8.
22. Зелінська А. В. Тревелогі М. Кідрука в контексті масової української літератури. 2017. URL: https://ukrlit-2017.blogspot.com/2017/02/blog-post_90.html
23. Калинюшко О. А. Жанрові модифікації тревелогу в романі Ольги Токарчук «Бігуни». Молодий вчений. Вип. № 6 (09), 2014 р. С. 88-90.
24. Карпа І.І. Baby travel. Подорожі з дітьми, або Як не стати куркою. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. 208 с.

25. Кідрук Максим Іванович: Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%>
26. Кідрук М. Мексиканські хроніки. Історія однієї мрії : роман. Київ : Нора-Друк, 2009. 304 с.
27. Кідрук М. Подорож на Пуп Землі. Київ: Нора-Друк, 2010. Том перший 256 с.
28. Кідрук М. Подорожі як література. Україна молода. №208. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1529/183/53793/>
29. Кідрук М. Сучасна мандрівна проза в Україні. Дніпро. Київ, 2010. № 10–11. С. 104–105.
30. Кідрук М. Україні не вистачає людей, які читають. URL: <http://glavred.info/kultura/maks-kidruk-krasche-zgoriti-nizh-zhiti-plastmasovim-zhittyam-258108.html>
31. Кірячок М. Інтертекстуальність як форма художньої реалізації апокаліптичних візій в українському постмодерністському романі. Наукові праці. Філологія. Літературознавство. 2016. Вип. 265. Т. 277. С. 26–30.
32. Клочек Г. Сучасна шкільна мовно-літературна освіта: спроба системного аналізу. Дивослово. 2002. № 4. С. 26–32.
33. Ковальова Т. Репрезентативність жанрових ознак путівника і тревел медіатексту. Образ, 2018, Вип. 3 (29), С. 36-44.
34. Концепція літературної освіти в 12-річній загальноосвітній школі. Дивослово. 2002. № 4. С. 59–65.
35. Лебідь-Гребенюк Є. Травелог як наративна стратегія у «Журналі» Т. Шевченка. Шевченкознавчі студії: зб. наук. праць. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017. Вип. 20. С. 172–175.
36. Лісовський А. Вивчення художнього твору. Дивослово. 2002. № 5. С. 19–22.
37. Літературознавчий словник-довідник/ Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752.

38. Мажара Н. Теорія метажанру в контексті літератури «non fiction». Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2011. № 19(230). С. 65–69.
39. Макарчук С. Писемні джерела з історії України : курс лекцій. Львів : Світ, 1999. 352 с.
40. Макс Кідрук: «Я намагаюся вивести сучасну українську літературу з андеграунду» URL: <https://vsiknygy.net.ua/interview/39226/>
41. Марко В. Основи аналізу літературного твору. Кіровоград: РВУ КДП ім. В. Винниченка, 1998. 32 с.
42. Мартинець А. До питання про генезу поняття «національний образ». Султанівські читання. 2014. Вип. 3. С. 37–44.
43. Моштаг Є. С. Стилiстично-дискурсивна характеристика сучасної жiночої мандрiвної прози : автореф. дис. канд. фiлол. наук : 10.02.01. Харків, 2017. 20 с.
44. Надимкович С. Жанрові особливості подорожніх нарисів Максима Кідрука. Студентський науковий збірник, 2012, № 2, С. 102-114.
45. Неділько В. Методика викладання української літератури в середній школі. Київ: Вища школа, 1998. 248 с.
46. Остапчук О. Шляхи підвищення інноваційного потенціалу методичної роботи. Шлях освіти. 2002. № 2. С. 9–13.
47. Панченко В. Урок літератури: Книга для вчителя. Кіровоград: ДЛАУ, 2000. 200 с.
48. Паламар С. Робота над художньою деталлю. Українська література в загальноосвітній школі. 2003. № 5. С. 9–11.
49. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2000. 384 с.
50. Полежаєв Ю. Паломницька література (ходіння) як прообраз тревел-журналістики. Держава та регіони. Сер. : Соціальні комунікації. 2013. № 1(13). С. 89–94.

51. Полежаєв Ю. Розвиток просвітницької тревел-журналістики в Україні (середина XIX – початок XX століття). Держава та регіони. Сер.: Гуманітарні науки. 2012. № 4. С. 106–110.
52. Пультер С., Лісовський А. Методика викладання української літератури в середній школі. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. 144 с.
53. Пустовіт В. Українська письменницька мемуаристика XIX століття: націєтворчий дискурс : автореф. дис. докт. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література». Київ, 2010. 26 с.
54. Роздобудько І. Мандрівки без сенсу і моралі. Київ : Нора-Друк, 2011. 192 с. URL : <http://www.rulit.me/books/mandrivki-bez-sensu-i-morali-read-356216-1.html>
55. Розінкевич Н. Жанрова специфіка творів мандрівної літератури. Закарпатські філологічні студії. 2019. Вип. 7. Том 2. С. 144–149.
56. Розінкевич Н. Мандрівна проза на початку XXI століття. Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 8–9 грудня 2017 р. Львів : ГО «Наукова філологічна організація “ЛОГОС”», 2017. С. 79–83.
57. Саєнко В. П., Гуща П. С. Модифікації травелогу в сучасній українській і німецькій літературах. Вісник ОНУ. Сер.: Філологія. 2016. Т. 21, вип. 1(13). С. 133-147.
58. Санченко А. Васко Нуньєс де Кідрук та його «Мексиканські хроніки». Сумно. URL: <http://sumno.com/literature-review/vasko-nunjes-de-kidruk>
59. Селіванова О. Методи дослідження тексту в сучасній лінгвістиці. 2013. URL : <http://selivanova.net/ru/publications/>
60. Сеньовська Н. Оптимістичні подорожі довоєнною Україною. URL: <https://arkush.net/book/593/1>

61. Ситченко А. Формування в підлітків умінь подієвого аналізу художнього твору. Українська література в загальноосвітній школі. 2004. № 4. С. 14–19.
62. Стецюк К. Жанр подорожнього нарису на сторінках галицької щоденної преси (кінець XIX – початок XX ст.). Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. 2015. Вип. 5. С. 394–415.
63. Степанишин Б. Викладання української літератури в школі. Київ: Проза, 1995. 254 с.
64. Таран Л. Любовні мандрівки: новели, подорожні нотатки. Київ : Факт, 2007. 240 с.
65. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ: Міленіум, 2002. 320.
66. ТНПУ ім. В. Гнатюка: Сеньовська Надія Леонідівна. URL: http://tnpu.edu.ua/faculty/IPP/senovska-nad-ya-leon-d-vna.php?clear_cache=Y
67. Федоренко Г. Дещо про композицію художнього твору. УМЛШ. 1993. № 2. С. 17–19.
68. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендре / жанр: монографія. Донецьк: Ландон–XXI, 2011. 432 с.
69. Цимбал Я. Подорож у літературі українського авангарду. Сучасні літературознавчі студії: Подорож як літературознавча та культурологічна проблема : зб. наук. праць. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2009. Вип. 6. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Sls/2009_6/30.pdf.
70. Черкашина Т. Мемуарна, автобіографічна, мемуарно-автобіографічна проза: термінологічний аспект. Вісник Житомирського державного університету. 2014. Вип. 1 (73). С. 210–214.
71. Черкашина Т. Українська мемуарно-автобіографічна проза XX ст.: жанрова, структурна та ідейно-художня еволюція : автореф. дис. докт. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література». Київ, 2015. 40 с.

72. Шляхи підвищення ефективності викладання української мови та літератури. Київ: Знання, 2000. 216.
73. Шульгун М. Метажанр подорожі в контексті перехідного художнього мислення (кінець XX – поч. XXI ст.): дис. докт. філол. наук: 10.01.06; 10.01.05. Київ, 2017. 485 с.
74. Юферева О. Медіа-травелог у сучасному друкованому виданні: жанрові витоки, специфіка, модифікації. Вісник Львів. ун-ту. Журналістика. 2013. Вип. 38. С. 235–241.
75. Ярмусь С. Духовність українського народу: Короткий орієнтаційний нарис. Вінніпег, 1991. 218 с.
76. Ящук Т. Філософія історії. Київ: Либідь, 2004. 518 с.
77. Greider T., Garkovich L. Landscapes: the Social Construction of Nature and the Environment. Rural Sociology. 1994. Nr 59 (1). P. 1–24.
78. Cuddon J. A. English Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory. Harmondsworth: Penguin Reference, 1999. 991 p.
79. Nadija Seniowska. Patron Ochotników. Nowa Fantastyka. 09.2022. S. 46–61.
80. Speculative Fiction Subgenres. Posted by novelteen on Feb 20th, 2011. URL : <https://web.archive.org/web/20160123050954/http://jillwilliamson.com/2011/02/speculative-fiction-subgenres/> (дата звернення: 06.01.23)